

Hollanda Kraliyeti

10.yıl
türkconfed
TÜRK GİRİŞİM VE İŞ DÜNYASI KONFEDERASYONU
TURKISH ENTERPRISE AND BUSINESS CONFEDERATION

GİRİŞİMCİLER İÇİN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ BÖLGE GÖRÜNÜM RAPORLARI

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Girişimciler İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projesi: Bölge Görünüm Raporları

Zühal Özbay Daş
Yasemin Özbal

TASARIM: SİS MATBAACILIK

SAYFA UYGULAMA:
KAMBER ERTEM

KAPAK TASARIMI
HASAN KÜÇÜK

BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK KOORDİNASYONU:
ZÜHAL ÖZBAY DAŞ, YASEMİN ÖZBAL

PROJE KOORDİNATÖRÜ:
Dr. BETÜL ÇELİKKALELİ

BASKI: SİS CB BASİMEVİ MATBAACILIK LTD. ŞTİ.
<http://www.ersis.com.tr>

ISBN: 978-605-64879-4-1

İSTANBUL, NİSAN 2015

© 2015, TÜRKONFED

TÜRKONFED (Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu), bünyesindeki 23 federasyon altında toplanan 155 dernek ile 208 milyar dolarlık iş hacmine sahip, 1 milyonu aşkın kişiye istihdam sağlayan, 65 milyar dolardan fazla ihracat yapan, 11 binden fazla iş insanını temsil etmektedir. Gönüllülük esası ile kurulmuş, bağımsız bir sivil toplum örgütü olan konfederasyonumuz, iş dünyasının sorunlarına çok sesli, tarafsız ve yapıcı bakış açısıyla yaklaşmakta, çözüm önerileriyle sektörel ve ulusal ekonomi politikalarının oluşturulmasına destek olmaktadır.

TÜRKONFED olarak, Hollanda Büyükelçiliği Matra Fonu desteği ile **“Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Girişimciler İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projesi”**ni başlattık. 6 Düzey-2 bölgesini kapsayan projemiz çerçevesinde, söz konusu illerdeki kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) bilincinin artırılmasına destek olmaya çalışıyoruz.

İki aşamadan oluşan faaliyetlerimiz çerçevesinde ilk olarak, bölgelerimizin kurumsal sosyal sorumluluk görünümünü yansıtan bu raporu hazırladık. İkinci aşama olan KSS eğitim toplantılarını ise peş peşe hayata geçiriyoruz.

Şirketlerin sosyal ve çevresel duyarlılıkları, yaptıkları işlere ve diğer kurumlarla ilişkilerine gönüllü bir şekilde entegre etmeleri olarak tanımlanan KSS kavramı, kuşkusuz sadece söz konusu bölgelerimiz değil tüm Türkiye için görece yeni ve bir o kadar da önemlidir. Bu nedenle, bu konudaki farkındalığı ve örnekleri çoğaltmak ve yaygınlaştırmak iş insanlarımıza ve kurumlarına yeni bir bakış açısı kazandıracaktır.

Bir projeyi başarı ile yürütmek elbette güçlü bir ekip, iyi paydaşlar ve gönülden destekçiler gerektiriyor.

TÜRKONFED adına ilk teşekkürü bu projede bize güvenip destek verdiği için Hollanda Büyükelçiliği’ne etmek isterim.

Engin deneyimlerinden hem bizim hem de katılımcılarımızın yararlandığı paydaş kurumlarımıza teşekkürü ise bir borç biliyorum. Borusan Holding A.Ş., Boyner Grup, Coca-Cola İçecek, Koç Holding A.Ş., Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği (KSSD), Turkcell A.Ş. ile birlikte bu projede çalışmaktan büyük memnuniyet duyduk.

Tüm faaliyetlerimizde ev sahipliklerini bizden esirgemeyen üye federasyonlarımız FIRATSİFED, DOĞÜNSİFED, DİCLESİFED, DOĞUSİFED VE SERHATSİFED’e gönülden destekleri için müteşekkirim.

Emekleri ve özverili çalışmaları için Genel Sekreterliğimizi kutluyorum. Bu güzel deneyimi ileriye taşıyacaklarına eminim.

Çabalarımız, kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin artmasında ve yaygınlaşmasında etkili olduğu sürece amacına ulaşmış olacaktır.

Süleyman Onatça
TÜRKONFED Yönetim Kurulu Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Zühal Özbay Daş

Zühal Özbay Daş lisans derecesini Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nden aldı. Y. Lisans derecesini Marmara Üniversitesi İktisat (İng) Bölümü'nde alan Özbay Daş, aynı bölümde doktora yapmaktadır. Tekstil sektöründe çeşitli bölümlerde 5 yıllık deneyimin ardından 2008 yılında TÜRKONFED'de Ekonomi Uzmanı olarak göreve başladı. Halen TÜRKONFED'de Ekonomik Araştırmalar Bölüm Sorumlusu olarak çalışmaya devam etmektedir. Yerel Dinamikler ve 2023 Senaryoları dizisi çerçevesinde Kırklareli ve Tekirdağ raporlarında çalışmıştır.

Yasemin Özbal

İstanbul Saint-Joseph Lisesi'nden mezun olan Yasemin Özbal, lisans ve yüksek lisans öğrenimini Galatasaray Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. 2012 yılından bu yana TÜRKONFED'de çalışmakta olan Özbal, Ekonomik Araştırmalar Bölümü tarafından yürütülen çalışma ve raporların hazırlanış ve yazım aşamasında katkıda bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
ÖZGEÇMİŞ	4
GİRİŞ	11
DOĞU VE GÜNEYDOĞU BÖLGELERİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜM RAPORLARI ÇERÇEVESİ.....	14
TRA1 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ	19
1. TRA1 Bölgesi Genel Görünümü	19
2. TRA1 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü	19
2.1 Girişimcilik Düzeyi.....	19
2.2 İnsan Hakları.....	20
2.3 Çalışma Koşulları.....	20
2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik	21
2.5 Kurumsal Yönetim	21
2.6 Paydaş İlişkileri	21
2.7 Hayırseverlik.....	22
3.Ek /Görüşme Listesi.....	23
TRA2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ	27
1. TRA2 Bölgesi Genel Görünümü	27
2. TRA2 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü	27
2.1 Girişimcilik Düzeyi.....	27
2.2 İnsan Hakları.....	28
2.3 Çalışma Koşulları.....	29
2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik	29
2.5 Kurumsal Yönetim	30
2.6 Paydaş İlişkileri	30
2.7 Hayırseverlik.....	31
3.Ek /Görüşme Listesi.....	31
TRB1 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ	35
1. TRB1 Bölgesi Genel Görünümü.....	35
2. TRB1 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü	35
2.1 Girişimcilik Düzeyi.....	35
2.2 İnsan Hakları.....	36
2.3 Çalışma Koşulları.....	36
2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik	37
2.5 Kurumsal Yönetim	37
2.6 Paydaş İlişkileri	37
2.7 Hayırseverlik.....	38
3. Ek/ Görüşme Listesi.....	39

TRB2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ	43
1. TRB2 Bölgesi Genel Görünümü.....	43
2. TRB2 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü	43
2.1 Girişimcilik Düzeyi.....	43
2.2 İnsan Hakları.....	44
2.3 Çalışma Koşulları.....	44
2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik	45
2.5 Kurumsal Yönetim	45
2.6 Paydaş İlişkileri	45
2.7 Hayırseverlik.....	46
3. Ek /Görüşme Listesi	47
TRC2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ	51
1. TRC2 Bölgesi Genel Görünümü.....	51
2. TRC2 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü	51
2.1 Girişimcilik Düzeyi.....	51
2.2 İnsan Hakları.....	52
2.3 Çalışma Koşulları.....	53
2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik	53
2.5 Kurumsal Yönetim	54
2.6 Paydaş İlişkileri	54
2.7 Hayırseverlik.....	55
3.Ek/ Görüşme Listesi.....	56
TRC3 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ	59
1. TRC3 Bölgesi Genel Görünümü.....	59
2. Bölgenin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü	59
2.1 Girişimcilik Düzeyi.....	59
2.2 İnsan Hakları.....	60
2.3 Çalışma Koşulları.....	61
2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik	61
2.5 Kurumsal Yönetim	62
2.6 Paydaş İlişkileri	62
2.7 Hayırseverlik.....	63
3. Ek/Görüşme Listesi	64
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	67
RESULTS AND RECOMMENDATIONS	69
KAYNAKÇA	71
EK-GÖRÜŞME SORULARI.....	76
TABLO 1 Sosyo-Ekonomik Göstergeler.....	78
TABLO 2 Sosyo-Ekonomik Göstergeler.....	79

KISALTMALAR

AFAD – Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ÇŞB – Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DAKA – Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DHA – Doğan Haber Ajansı
DİCLESİFED – Dicle Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu
DİKA – Dicle Kalkınma Ajansı
DİKAD – Diyarbakır İş Kadınları Derneği
DİSK – Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DOĞÜNSİFED – Doğu Güneydoğu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu
DOĞUSİFED – Doğu Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu
ELİKAD – Elazığ İş Kadınları Derneği
FIRATSİFED – Fırat Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu
FKA – Fırat Kalkınma Ajansı
GAP – Güneydoğu Anadolu Projesi
GSKD – Gayrisafi Katma Değer
GTHB – Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HAK-İŞ – Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ISO – International Organization for Standardization (Uluslararası Standartlar Teşkilâtı)
İŞİD – İram Şam İslam Devleti
KOSGEB – T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS – Kurumsal Sosyal Sorumluluk
KUDAKA – Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
OSB – Organize Sanayi Bölgesi
SEGE – Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi
SERHATSİFED – Serhat Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu
SERKA – Serhat Kalkınma Ajansı
SGK – Sosyal Güvenlik Kurumu
STK – Sivil Toplum Kuruluşu
TEPAV – Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TKDK – Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOBB – Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE – Türk Standartları Enstitüsü
TÜBİTAK – Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK – Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ – Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜRKONFED – Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
UNESCO – The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
VADSİAD – Van Dinamik ve Sanayici İş Adamları Derneği

GİRİŞ

GİRİŞ

Avrupa Komisyonu 2001 yılında yayınladığı yeşil kitapta kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramını, şirketlerin sosyal ve çevresel duyarlılıkları, yaptıkları işlere ve diğer kurumlarla ilişkilerine gönüllü bir şekilde entegre etmeleri olarak tanımlamıştır. Bundan tam on yıl sonra Avrupa 2020 stratejisi kapsamında hazırladığı 2011-2014 KSS Stratejisi raporunda bu kavram “şirketlerin etkiledikleri topluma karşı olan sorumlulukları” ifadesine değişmiştir.

KSS kavramı kesin bir tanımı olmayan, yerel ve uluslararası dinamiklerle belli aralıklarla evrimleşen şemsiye bir terminoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. KSS içinde iş ahlakı, hesap verebilirlik, şeffaflık, insan hakları, iş sağlığı ve güvenliği, çevre, cinsiyet eşitliği, yolsuzluğu önleme, sürdürülebilir kalkınma, inovasyon gibi pekçok önemli konuyu barındırmaktadır.

Özel sektör başta olmak üzere kurumların KSS’yi bir kurum kültürü haline getirebilmeleri için sosyal, çevresel, etik, insan hakları ve tüketici hakları konularını günlük iş faaliyetlerine ve stratejilerine entegre etmeleri ve bunu paydaşlarıyla işbirliği içinde bulunarak yapmaları beklenmektedir. Buradaki amaç şirket sahip/hissedarları, kilit paydaşlar ve genel olarak içinde bulunulan toplum için ortak değer yaratma ve kurumların iş faaliyetlerinden ötürü doğabilecek olumsuz etkilerin önceden belirlenmesi, azaltılması ve önlenmesidir.

Türkiye’de KSS Uygulamalarının Tarihi

Türkiye’deki KSS uygulamalarının tarihi Osmanlı İmparatorluğu’na uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda vakf (şimdiki adıyla vakıf) kavramı eğitim, barınma, sağlık ve sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerinin temel kurumsal mekanizmasını oluşturmaktaydı. Genellikle maddi durumu iyi olan ailelere ait olan vakıflar bugün Türkiye’de hala aktiftir ve pek çok aile holdingi bir vakfa sahiptir.

Başka bir sistem ise onüçüncü yüzyıldan beri Anadolu topraklarında varolan Ahilik Sistemi’ydi. Sanatkarlar ve esnafı için belirli ekonomik, sosyal ve çevresel standartları belirlemenin ötesinde, bu sistemde yoksul insanlara ve seyahat edenlere barınak sağlanmış; eğitim ve sağlık hizmetleri verilmiştir. Ahilik’te bulunan dört temel unsur olan iyi ahlak, doğruluk, kardeşlik ve yardımseverlik Anadolu Kültürü’nde önemli bir yer tutmuş ve ticaret bu etik kodlar doğrultusunda yapılmıştır.

KSS’nin İtici Güçleri

Özel ve kişisel liderlik, Türkiye’de KSS’yi tetikleyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemli sivil toplum kuruluşları (STK) liderleri iş dünyasından geliyor olmalarının yarattığı güvenin de etkisiyle iş dünyası liderlerinin büyük desteğini kazanmışlardır.

Türkiye’de faaliyet gösteren ve/veya tedarik zincirinin bir bölümünün Türkiye’de yer aldığı uluslararası firmalar ülkedeki KSS uygulamalarında önemli bir itici güç olmuştur. Çok uluslu şirketlerin yerel uzantılarına ve tedarikçilerine KSS uygulamaları için pozitif baskı uygulamaları diğer şirketler için de bir itici güç olmaktadır.

Türkiye’de KSS, aynı zamanda uluslararası ve yerel STK’ların geliştirdiği KSS araçlarıyla da yaygınlaşmış ve ilgili paydaşların bilinç seviyesi artmıştır.

Türkiye’de KSS Politikaları ve Yönetmelikleri

Türkiye’de KSS üzerine herhangi bir yasa olmamakla birlikte 2 temel kaynak olduğu söylenebilir. İlk yasal çerçeve Türkiye’nin imzaladığı uluslararası anlaşmalardır. İkinci kaynak ise KSS’yle bağlantısı olan

ulusal kanunlardır. Tüketici koruma kanunu, iş kanunu, çevre kanunu, yenilenebilir enerji kanunu gibi birçok kanun ve altbaşlığı, KSS'yle ilgilidir.

Bunun dışında Sermaye Piyasaları Kurumu (SPK) tarafından 2003 yılında beyan edilen, içinde etik kurallar, çevreye saygı, tüketici ve kamu sağlığı gibi konular içeren "Kurumsal Yönetim İlkeleri" paydaş politikalarının raporlanması ve dolayısıyla KSS uygulamaları hakkında bir miktar farkındalık ve anlayış yaratmıştır. Ayrıca Türkiye Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, insan sağlığı çevre, sosyal sorumluluk standartlarıyla ilgili argümanlar bulunmaktadır.

Türkiye'de KSS'nin Mevcut Durumu

Hayırsever işadamları hastane, okul ve müzeler gibi alanlarda yaptıkları bağışlarla toplumsal kalkınmaya önemli katkıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda, toplumun şirketlerden beklentisi de tarihsel vakıf felsefesi etrafında şekillenmekte ve sosyal sorumluluk, şirketlerin bağışları ve hayırseverlik faaliyetleri ile eşdeğer algılanmaktadır.

İş dünyasında da genel olarak KSS tanımıyla ilgili bir karmaşa mevcuttur. Hala hayırseverlik olarak algılanan KSS uygulamaları sponsorluk, STK'larla birlikte yürütülen toplumsal kalkınma projeleri olarak yapılabilmektedir. Toplumsal kalkınma alanında şirketler tarafından en çok işlenen ve toplum tarafından talep edilen konu eğitimidir. Eğitimden sonra sağlık, çevre, aile içi şiddet ve kadın hakları konuları da önem taşımaktadır. KSS uygulamalarına paydaşların katılımı STK'larla kurulan çeşitli ortaklıklar ve ortak projelerle sınırlı kalmaktadır. Genel olarak şirketler görece daha basit sosyal ve çevresel konulara ılımlı yaklaşmaktadırlar. Ayrıca bazı şirketler KSS'yi bir halkla ilişkiler, pazarlama aracı olarak görebilmekte ve stratejik olmayan KSS uygulamalarına yatırım yapabilmektedir.

Buna karşın, yine bazı iş çevrelerinde hem kendi iş faaliyetlerini, hem de toplumu geliştirebilmek için güçlü bir çaba sergilendiği de gözlenmiştir. Türkiye'nin giderek artan sayıda uluslararası antlaşmaların, kampanya ve etkinliklerin parçası olması ülkenin KSS ve ilgili konulardaki bilinç düzeyini arttırmada önemli bir etken olmuştur.

KSS uygulamalarının daha çok büyük şirketler tarafından ve sorumlu tüketicilerin olduğu Avrupa, Amerika gibi ülkelere ihracat yapan firmalar tarafından yürütüldüğü gözlemlenmektedir.

Türkiye ve Değişen KSS Ekosistemi

KSS alanında son beş yılda büyük bir yenilenme görülmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren daha fazla şirket KSS'yle ilgilenmekte, orta-uzun dönem başarısı için KSS'ye ihtiyaç duymakta ve KSS sektörü büyümektedir. Bu ihtiyaç doğrultusunda Türkiye'de KSS'yle ilgilenen paydaşların sayısı son yıllarda artmıştır. Bu alanda hizmet veren STK'lar, danışmanlık şirketleri ve İstanbul Borsası'nın 2014 yılında Sürdürülebilirlik Endeksi gibi çıkardığı KSS araçları gün geçtikçe çoğalmaktadır.

Ayrıca KSS alanında daha sürdürülebilir, akılcı ve kapsayıcı özel sektör, sivil toplum ve kamu işbirlikleri artmaya başlamış, KSS uygulamaları daha katılımcı bir hal almış, yenilikçi iş modelleri geliştirilmeye başlanmıştır.

Özellikle Y jenerasyonu diye adlandırılan genç çalışan nüfusun, sorumlu kurumlarda çalışmak istemesi, akademik alanda KSS alanında yapılan araştırmaların artması, medyanın daha çok KSS haberine yer vermesi umut vericidir.

KSS'de Önem Verilmesi Gereken Konular

KSS ekosistemi Türkiye'de gün geçtikçe güçlenmekle beraber, stratejik KSS uygulamaları olan, iş stratejisiyle KSS uygulamalarını paralel yürüten, kamuoyunun KSS uygulamalarından haberdar olması ve kıyaslama yapabilmesi için düzenli KSS raporlaması hazırlayan firmalar 100'ü geçmemektedir.

Toplumsal kalkınma projeleri, çevre, eğitim gibi konulara büyük önem verilirken hala hassas konular olan İş Hayatında İnsan Hakları (İş Sağlığı Güvenliği, cinsiyet eşitliği, vb.), yolsuzlukla mücadele edilmesi, sorumlu tedarik zinciri yönetimine gereken önem verilmemekte ve yatırım yapılmamaktadır. Bu alanların geliştirilmesine halen ihtiyaç duyulmaktadır. Tüketiciler ve yerel STK'lar gibi yerli inisiyatifler de şirketler üzerinde etkili birer güç oluşturmak yönünde teşvik edilmelidir. Bu çerçevede KSS'nin daha etkin bir şekilde hayata geçirilebilmesi için, tanımının, hedef ve çıktılarının diğer sosyal aktörlerle, iş dünyasının da geniş katılımı ile ayrıntılı şekilde tartışılması ve paylaşılması gerekmektedir. KSS alanında yapılanların kamuoyunca bilinmesi ve hesapverilebilir olması için KSS raporlamasının üzerine gidilmeli bu konuda denetim mekanizmaları güçlendirilmelidir.

İstihdam ve beceri kazandırma uygulamaları, girişimcilik, iş hayatında insan hakları gibi Türkiye'nin gündeminde olan konular da şirketlerin KSS ajandasında yerini almalıdır. Ayrıca KOBİ'lerin KSS bilincini arttırmak ve kendi KSS stratejilerini oluşturmak için kilit paydaşların desteğine ihtiyaç vardır.

Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜM RAPORLARI ÇERÇEVESİ

“Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde (TRA1, TRA2, TRB1, TRB2, TRC2, TRC3) Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) Görünüm Raporları” temelinde iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk kısımda bölgelerin genel ekonomik sosyal görünümüne ilişkin kısa bir bilgi verilmektedir. Gelir, istihdam, nüfus, demografik yapı, eğitim düzeyi, dış ticaret hacmi gibi parametrelerin incelendiği bu kısımda bölge firmalarını çevreleyen sosyo-ekonomik ortama yönelik bilgiler sunulmaktadır.

İkinci kısımda ise her bir bölgenin KSS görünümü oluşturulmaya çalışılmıştır. KSS değerlendirmesi yapmak için TÜRKONFED’in imzacısı olduğu Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi’nin 10 ilkesi baz alınmıştır (Global Compact).

- 1.İlke: İş dünyası uluslararası ilan edilmiş insan haklarına destek olmalı ve saygı göstermeli,
- 2.İlke: İş dünyası, insan hakları ihlallerine fırsat tanımamalı,
- 3.İlke: İş dünyası çalışanların sendikalaşma özgürlüğünü desteklemeli ve toplu müzakere hakkını etkin biçimde tanımalı,
- 4.İlke: İş dünyası, her türlü zorla ve zorunlu işçi çalıştırılmasını engellemeli,
- 5.İlke: İş dünyası, çocuk işçi çalıştırılmasının önüne geçmeli,
- 6.İlke: İş dünyası, işe alım ve çalışma süreçlerinde ayrımcılığın önüne geçmeli,
- 7.İlke: İş dünyası çevre sorunlarını önleyici ve çevreyi koruyucu yaklaşımları desteklemeli,
- 8.İlke: İş dünyası çevreye yönelik sorumluluğu artıracak her türlü faaliyeti ve oluşumu desteklemeli,
- 9.İlke: İş dünyası çevre dostu teknolojilerin gelişmesini ve yaygınlaşmasını desteklemeli,
10. İlke: İş dünyası rüşvet ve haraç dahil her türlü yolsuzlukla mücadele etmelidir.

Bu ilkelere ek olarak, kurumsal yönetim düzeyi, paydaş ilişkileri ve hayırseverlik faaliyetleri de analize eklenmiş ve her bir bölgenin kurumsal görünümü 7 başlıkta incelenmiştir. Bu maddelerin eklenmesinde Deaconu, Radu ve Puia (2011)’nin neden şirketler KSS stratejileri geliştirmeli üzerine oluşturdukları soru başlıkları da etkili olmuştur (2011, s. 117, Tablo 1). Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi’nin 4., 5. ve 10. ilkesi verilere ulaşımın zorluğundan çalışma kapsamı dışına çıkarılmıştır. Her bir başlık değerlendirilirken o başlığa ilişkin yayınlanmış verilerin yanısıra bölge insanları ile yapılan derinlemesine görüşmeler de analize dahil edilmiştir. Görüşme soruları raporun ekinde, görüşme listesi ise her bölge raporunun sonunda bulunmaktadır.

Ziyaret takvimi aşağıdaki gibidir:

Bölge	Ziyaret edilen iller	Takvim
TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	Malatya, Elazığ	15.12.2014
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari	Van	29-30.12.2014
TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt	Erzurum	12.01.2015
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	Ağrı, Kars	15-16.01.2014
TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	Mardin	20.01.2015
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	Diyarbakır	21.01.2015

7 alt bölümün ilkinde bölgenin girişimcilik düzeyi incelenmeye çalışılmıştır. Kurulan kapanan şirketler verisine ek olarak, yapılan görüşmelere dayanarak bölgenin yatırım ortamını etkileyen en önemli sorunlara yönelik kısaca bilgi verilmiştir.

İkinci kısım genel olarak insan hakları başlığında toplanmıştır. Bu kısımda kadınların bölgedeki durumu, kadın istihdam verileri, TEPAV Cinsiyet Eşitliği Endeksi raporu ve görüşmelerde öne çıkan başlıklar üzerinden değerlendirilmiştir. Bunlara ek olarak engellilerin ve mültecilerin bölgedeki durumuna yönelik özet bilgiler sunulmuş, bu kapsamda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Üçüncü kısımda çalışma koşulları incelenmiştir. İş güvenliği için, Makine Mühendisleri Odası ve İnşaat Mühendisleri Odası ile görüşülmüş, bu görüşmeler ışığında özet bilgi verilmiştir. Ayrıca Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığı'nın yayınladığı sendikalaşma ve özel sektörde de örgütlü Hak-iş, Türk-iş, DİSK gibi sendika verilerine bakılarak ilin sendikalaşma seviyesine yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur.

Dördüncü kısımda bölgenin çevre ve sürdürülebilirlik faaliyetleri mercek altına alınmıştır. Hava, su kirliliği ve atık istatistikleri kullanılmış, OSB çevre istatistikleri değerlendirilmiştir. Ayrıca, bölgelerde öne çıkan yenilenebilir enerji fırsatları, organik tarımın seviyesine ilişkin kısa bilgiler verilmektedir.

Beşinci kısımda firmaların kurumsal yönetim düzeyi sorgulanmıştır. Bu kısımda yer verilen bilgilerin büyük bir kısmı görüşmelere dayandırılmaktadır. Ayrıca kalkınma ajansı bölge planları ve firma büyüklükleri de göz önüne alınarak genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Altıncı kısımda paydaş ilişkileri vesilesiyle bölge firmalarında kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında dönüşümler analiz edilmeye çalışılmıştır. Sivil toplum, üniversite, kalkınma ajansları, büyük şirketler ve dış ticaret bağlantıları üzerinden bölge firmaları nezdinde ne yönde gelişmeler yaşandığı anlaşılmaya çalışılmış; ajans bölge planlarına, görüşmelere ve TÜİK istatistiklerine dayanarak genel bir bilgi verilmiştir.

Son bölümde KSS faaliyetlerinin en uç kısmında yer alan hayırseverlik faaliyetleri incelenmiştir. Bölgedeki firmaların hangi tür hayırseverlikler yaptığı bölge diasporalarının, hemşerilerin, hayırseverlik faaliyetlerinin ne kadar yaygın olduğu sorgulanmaktadır. Aynı zamanda merkezi batıda ya da büyükşehirlerde olan bölge dışı firmaların bu bölgedeki hayırseverlik faaliyetlerine de bu kısımda yer verilmiştir.

Bakanlıklar, TÜİK, kalkınma ajansları ve birçok kurumun yayınladığı istatistik ve verilerin yanısıra, çok sayıda iş insanı, kamu görevlisi, STK yetkilisi ile de görüşülmüştür. Yine de yapılan görüşmelere dayandırılan analizlerde elbette ki yanlışlık riski mevcuttur. Ancak bu çalışmanın, bir sonraki çalışmalar açısından yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

TRA1 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

BAYBURT

ERZİNCAN

ERZURUM

Fotoğraflar: Erzurum Valiliği,
Erzincan Valiliği, Bayburt Valiliği

TRA1 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

1. TRA1 Bölgesi Genel Görünümü

Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerini kapsayan TRA1 Bölgesi, 40.842 kilometrekare yüzölçümü ile Türkiye toplam yüzölçümünün %5,2'sini kapsamakta ve 1.067.560 nüfusu ile Türkiye toplam nüfusunun %1,4'ünü barındırmaktadır. TRA2, TR72, TB2 bölgeleri ile çevrili bölge yüksek ve engebeli bir yapıya sahiptir. Erzurum'un örneğin deniz seviyesinden yüksekliği 1.859 km'ye ulaşmaktadır (KUDAKA, 2014).

TRA1 bölgesi sosyo-ekonomik düzey bakımından alt orta seviyede yer almaktadır. Nitekim, Kalkınma Bakanlığı'nın illerin gelişmişlik endeksi SEGE 2011 yılı çalışmasına göre Erzurum 59., Erzincan 45., Bayburt 64. sıradadır. "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye" adlı raporumuzda da bölge orta düşük gelir grubundaki 8 bölgeden biridir. 2011 yılı TÜİK verilerine göre ise bölge, kişi başı gayrisafi katma değer (GSKD) 5.901 dolar ile 26 bölge içinde 19. sırada bulunmaktadır.

Bölge, istihdam piyasaları açısından kısmen ülke ortalamasının üzerinde bir görünüm sergilemektedir. İşgücüne katılım oranı %50,3 ile ülke ortalamasında seyrederken, işsizlik oranı ise %6,6 ile ülke genelindeki işsizlik oranının çok altındadır. İstihdam edilenlerin çok büyük bir kısmı tarım (%44,3) ve hizmetler (%44,5) sektöründe yer almaktadır. Bölgede 2004 yılından sonra işgücüne katılma oranında çok dalgalı bir hareket göze çarpmaktadır. Nitekim 2004 yılında %58 seviyesine ulaşan işgücüne katılma oranı 2013 yılında %50,3 seviyesine gerilemektedir.

Bölge nüfusundaki düşüş eğilimi belirgindir. 2010-2011 yılları bir kenara bırakıldığında bölgenin en büyük ili Erzurum'un, 2007 yılından bu yana nüfusu küçülmektedir. Erzincan ise Erzurum'un aksine son yedi yılda sadece 2011 yılında küçülmüştür. Bölge genel olarak yüksek oranda göç vermektedir. Özellikle bu durum Erzurum'da daha belirgin görünmektedir. Genç bağımlılık oranı da ülke genelinin üzerinde olmasına karşılık, 2007 yılı ile karşılaştırıldığında bölgede belirgin bir düşüş göstermektedir. Yaşlı bağımlılık oranı ise ülke genelinin oldukça üzerindedir. Bu durumda "bölgede yaşayan nüfusun yaşlanmasına ilave bölge dışına önceden göç eden nüfusun emekli olup geri dönmesi" de etkilidir (KUDAKA, 2014, Mevcut Durum Analizi, s.26). Bölgede yeşil kartlı nüfusun toplam nüfusa oranı ülke genelinden yüksek olmasına karşılık, örneğin Erzincan'da bu oran %10,2 ile ülke ortalaması seviyesindedir. Ancak Erzurum'da bu oran %23,8 seviyesine çıkmaktadır.

Eğitim verilerinde bölge illeri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Erzurum'da ortaöğretimde okullaşma oranı (%64,2) ülke ortalamasının altındayken, Erzincan'da %86,1 ile ve Bayburt'ta %85,8 ile %76,7 olan ülke ortalamasının çok üzerindedir. Ayrıca illerin genelinde lise ve dengi okul mezunu erkek oranının ülke ortalamasının çok üzerinde oluşu da dikkat çekicidir (KUDAKA, 2014, Bölge Planı, s.52).

Bölge'de toplam dış ticaret hacmi ülke dış ticaret hacminin sadece %0,02'sini oluşturmaktadır. İhracatın payı da %0,03 ile çok sınırlı bir seviyededir. Bölgenin ihracat kapasitesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ne kıyasla dahi, bir ülkeye komşu olmamasının da etkisiyle daha düşük seviyede görünmektedir. Bölge genel olarak dış ticaret açığı vermektedir.

2. TRA1 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü

2.1 Girişimcilik Düzeyi

TRA1 bölgesinde girişimcilik düzeyinde son yıllarda bir duraksama olduğu görülmektedir. Kurulan şirket sayısının 2014 yılında bir önceki yıla göre %1 daralması bu durumu doğrular niteliktedir. Ayrıca, bölgede toplam kurulan şirketin 2014 yılında ülke genelinde kurulan şirket sayısına oranı %0,33 ile oldukça düşük bir düzeyde kalmaktadır. Ancak Erzincan ve Bayburt'ta kurulan şirket sayılarında bir artış görülmektedir. Özellikle Erzincan'da son yıllarda yatırım ortamında bir canlanma olduğu görüşmelerde de dile getirilmektedir.

Bölgede yatırım ortamını etkileyen temel unsurlar coğrafi ve iklim koşullarında görülen olumsuzluklardır. Uzun geçen kış mevsimi inşaat sektöründe maliyetleri artırırken, tarımı da olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, bölgede yatırımcılar bir yandan hammaddeye erişimde uzaklık dolayısıyla sıkıntı çekerken, batı pazarlarına ulaşmada da nakliye maliyetlerinin oldukça yüksek olması vesilesiyle sorunlarla karşılaşmaktadır (KUDAKA, 2014). Özetle, fiziki koşullar bölgedeki yatırım ortamını derinden etkilemektedir. Dolayısıyla, bölgeye yönelik yüksek hızlı tren hattının devreye girmesi ve karayolu ulaşım ağlarının planlandığı gibi genişletilmesi, bu sorunların azaltılmasında etkili olacaktır.

İpek yolu, baharat yolu, kürk yolu gibi tarihi yolların Anadolu'ya açılış kapısı niteliğindeki bu bölge çevre bölgeler için hala önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Bu nedenle kamu kurumlarının bölge idareleri bu bölgede, özellikle Erzurum'da yer almaktadır. Dolayısıyla Erzurum'da kamu sektöründe çalışanların oranı çevre illere nazaran yüksek bir seviyededir. Bu durumun ilde girişimciliğin gelişmesi üzerinde çok önemli etkide bulunduğu, nitelikli elemanların iş kurmak yerine kamuda çalışmayı tercih ettiği bölge genelinde sıklıkla dile getirilmektedir. KUDAKA da Bölge Planı'nda (2014) sanayinin yeterince gelişmemesinin önündeki engellerden biri olarak bölge genelinde girişimcilik kültürünün yeterince gelişmemiş olmasını göstermektedir.

2.2 İnsan Hakları

Kadın istihdamı açısından irdelendiğinde kadının işgücüne katılma oranı %30,7 ile ülke geneline paralel bir görünüm sergilemektedir. İşsizlik oranı ise %4,5 ile çok düşük bir seviyededir. Öte yandan istihdam edilen kadınların %65,8'i tarım sektöründe, %29,3'ü hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Bu durum yapılan görüşmelerde de öne çıkmış, özellikle nitelikli kadın istihdamının daha çok kamu tarafından absorbe edildiği belirtilmiştir. Hanehalkı büyüklüğü ülke ortalamasına yakın bir düzeydedir.¹ 2013 yılında bölgede çocuk sayısı ise 2,3 ile ülke ortalamasının kısmen üzerindedir. Bu durum kadınların istihdam piyasalarına girmesine kısmen elverişli bir ortam yaratmaktadır ve kreşlerin önemini artırmaktadır. Dolayısıyla, bölgede kamu, özel sektör ve yerel yönetimler işbirliğinde kreşler kurulması desteklenmelidir (Bakırcı, Karadeniz, Yılmaz, Lewis, Durmaz, 2014, s.70). TEPAV'ın cinsiyet eşitliği endeksi çalışmasında Erzincan orta üst sıralarda yer alırken, Erzurum ve Bayburt 50. ve 58. sırada yer almaktadır. Ayrıca, Erzurum Girişimci Kadınlar Derneği'ne (ER-KADIN) göre kadın bölgede özgüven sorunu yaşamaktadır. "Girişimci olmak isteyen kadın ilk önce aileyi ve çevreyi aşmak gibi bir problem yaşıyor." (ER-KADIN, s.11) Ayrıca ERKADIN-DER Yönetim Kurulu Başkanı Zekiye Çomaklı'ya göre "Erzurum'da atıl kadın iş gücü potansiyeli oldukça yüksek. Bunu aşabilmek için mesleki eğitimler verilmektedir. Kadın gayet başarılı bir şekilde eğitimi bitirmekte, fakat öz güven eksikliğinden kendi işini kurmamakta ya da iş aramamaktadır, "bana iş bulun" demektedir."

Türkiye'de engellilerin toplumsal hayata katılımı konusunda birçok sorunla karşılaştığı bilinen bir gerçektir (Subaşıoğlu, 2008, s.430). Bölgede en az bir engeli olan nüfusun toplam nüfusuna oranı ülke ortalamasının üzerindedir. Özellikle Erzincan'da bu oran %12,4 seviyesine ulaşmaktadır. Dolayısıyla, engellilerin istihdama katılması yönünde atılacak adımların bölge içinde önemi artmaktadır. Bölgede yapılan görüşmelerde özel sektörün engelli istihdamını destekler bir yapısı olmadığı öne çıkmaktadır. Yine de KUDAKA ve Erzurum Girişimci Engelliler Derneği'nin uygulamalı girişimcilik kursları başlatması bölgede farkındalığın arttığını göstermektedir.

Bölgede Afganistan'dan ve İran'dan gelen mülteciler olduğu, Suriyeli mültecinin bulunmadığı belirtilmektedir. Erkek mültecilerin inşaatlarda, kadınların ise terzi ve dikiş nakış işleri ile geçimlerini sağladıklarının da altı çizilmektedir (Yeni Gün).

2.3 Çalışma Koşulları

İş güvenliği açısından bölge bazında kayıtlı veri bulunmamaktadır. Ancak bölgede kayıtdışı istihdam %56,3 seviyesindedir. Bu oran ülke ortalamasından %14,3 daha fazladır. Tarım istihdamının yüksek olması kayıt dışı çalışma oranını yükseltmektedir. (KUDAKA, 2014, Bölge Planı, s. 52. 53) Bu durum elbette ki güvencesiz çalışma koşullarının önünü açmaktadır. Ayrıca münferit iş kazaları haberlerine de bölgede rastlanmaktadır. 2012 yılında Aşkale'de Hidroelektrik Enerji Santralinde (HES) 5 işçi (Elektrik Mühendisleri Odası), Çimento fabrikasında da 2 işçi (Hürriyet Gazetesi) hayatını kaybetmiştir. Bu haberler bölge genelinde birtakım sorunlar olabileceğine işaret etmekle birlikte bu konu daha derin bir araştırma gerektirmektedir.

¹ Hanehalkı büyüklüğü Erzurum (5,9), Kars (4,4), Ardahan (3,8), Iğdır (4,6), Türkiye ortalaması (3,6)

Sendikalaşma açısından bakıldığında ise bölgedeki bütün illerin sendikalaşma oranlarının %9,8 olan ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.² Sendikalaşma düzeyinde görülen yüksekliğin ise kayıtlı istihdamda kamunun ağırlığına işaret edebileceği düşünülmektedir.³

2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik

Yoğun kış koşullarına karşılık Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) verileri, bölgenin hava kirliliği bağlamında diğer illere kıyasla nispeten iyi durumda olduğuna işaret etmektedir. Belediye atık su istatistikleri de bölgenin tüm illerinin hijyen bağlamında oldukça iyi bir seviyede olduğunu göstermektedir. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun toplam nüfusa oranı 2010 yılında %92 ile %88 olan ülke ortalamasının üzerindedir (TÜİK, 2013). Yine de Erzurum'da atıklar birinci öncelikli sorun olarak gösterilmektedir. Su kirliliği ise genel olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nde baskın sorun olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Erzincan'da ve Bayburt'ta da su kirliliği birinci önceliklidir (ÇŞB).

Bölge illerindeki OSB'lerin durumu da atık yönetimi konusundaki sıkıntıları doğrular niteliktedir. Erzurum 1. Organize Sanayi Bölgesi'nde ön atıksu tesisi dahi bulunmamaktadır. Erzincan'da ön atık su tesisi olmasına karşılık merkezi atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı).

TRA1 bölgesi organik tarıma uygun toprak, su ve çevre özelliklerine sahiptir. Ayrıca bölgede buğday, yonca, yem bitkileri, çayirotu, meyve, bal, mısır gibi ürünlerin organik tarımı da yapılmaktadır (KUDAKA, 2014). 2013 yılında Erzurum'da 2548, Erzincan'da 251, Bayburt'ta 141 çiftçi organik tarım ile uğraşmaktadır (GTHB, 2013). Bunlara ek olarak bölge gelirinde önemli bir rol oynayan hayvancılıkta da organik üretime başlanmış, 3 işletmede toplam 323 büyükbaş hayvan üretimi gerçekleştirilmiştir. Ancak organik tarım yapan girişimci sayısının artmasına karşılık üretimin arzu edilen seviyeye ulaşmadığı vurgulanmaktadır (KUDAKA, 2014, s.25).

Güneş enerjisinin potansiyelinin değerlendirilmesi için KUDAKA'nın yatırım teşvikleri sunması alternatif enerji kaynakları açısından sevindiricidir. Ayrıca bölge ilçelerinde biyogaz, rüzgar, güneş ve jeotermal su gibi alternatif enerji kaynaklarına ilişkin bir potansiyel olabileceği ancak araştırma gerektirdiği belirtilmektedir (KUDAKA, 2014, s.140).

2.5 Kurumsal Yönetim

İlk 500'ün içinde yer alan Aşkale Çimento, Turkcell gibi birkaç büyük firma dışında bölgede kurumsal yönetim prensiplerine uyumlu firmaların çok az olduğu dile getirilmektedir. Nitekim bölgede kurulan şirketlerin %64,1'i gerçek kişi, %34'ü şirket statüsündedir. Şahıs şirketlerinin çoğunda ise aile bireylerinin yönetimde olduğunun altı çizilmektedir. Kurumsallaşamamanın önündeki en önemli engellerden biri olarak da ortaklık kültürünün yeterince gelişmemesi gösterilmektedir. Süt ürünleri sektöründe ve diğer sektörlerde de ortak hareket edememe gibi sorunlar bölgede sektörlerin gelişmesinin önünde bir engel olarak görülmektedir (KUDAKA, 2014).

Nitelikli eleman eksikliği Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sıklıkla dile getirilen önemli bir sorundur. Özellikle göçün çok olduğu yerlerde bu durum daha fazla öne çıkmaktadır. Benzer durum TRA1 için de söz konusudur. Yetişmiş elemanların daha gelişmiş bölgelere göç etmesi engellenemediği gibi nitelikli eleman yetiştirilmesinde de sorunlarla karşılaşmaktadır (KUDAKA, 2014).

2.6 Paydaş İlişkileri

Bölgede paydaş ilişkileri, sivil toplum, üniversite, kalkınma ajansları, büyük şirketler ve dış ticaret bağlantıları üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır.

Sivil toplumun bölgede çok aktif olmadığı görülmektedir. Faal dernek sayısı bakımından incelendiğinde bölgedeki iller, İstanbul, İzmir ve Ankara'daki faal dernek sayıları çıkarıldığında sadece Erzurum ili

² Bayburt(%10,22), Erzincan (%12,24), Erzurum (%11,09)

³ Bölgede Hak-iş' bağlı Öz Orman-iş Orman Genel Müdürlüğü ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nda, Hizmet-iş genellikle belediyelerde, Öz Gıda iş hem özel sektör hem kamu sektöründe; Türk-işe bağlı Demir-Yol iş sendikası ise TCDD ve belediyelere bağlı ulaşım işletmelerinde, Yol-iş ağırlıklı olarak karayollarında, köy hizmetlerinde, buna ek olarak özel sektörde baraj inşaatlarında, Şeker-İş Erzurum ve Erzincan'da TÜRKŞEKER'e bağlı şeker fabrikalarında örgütlüdür.

Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Erzincan ve Bayburt'ta faal dernek sayısı düşüktür. Ancak Bayburt'un toplam nüfusunun 80 bin civarında olduğu göz önüne alındığında, ilde dernek sayısının yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bölge üniversite sayısı bakımından oldukça gelişkindir. Her bir ile bir üniversitenin yanında Erzurum'da bir teknik üniversite daha açılmıştır. Bölge genelindeki üniversitelerin toplam öğrenci sayısı 104 bin seviyesine ulaşırken, Atatürk Üniversitesi 83 bin ile en büyük üniversite olarak öne çıkmaktadır. Nitekim TÜBİTAK tarafında oluşturulan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi sıralamasında Atatürk Üniversitesi 126 üniversiteden 37. sıra ile ülke ortalamasının üzerinde bir performans göstermiştir (KUDAKA, 2014). Ancak yine de yapılan görüşmelerde üniversite-sanayi işbirliği konusunda alınacak çok yol olduğu, üniversitelerin kısmen içine kapalı bir yapı olduğu dile getirilmektedir. Nitekim örneğin süt üretim sektörlerinin en önemli sorunlarından biri olarak üniversitenin yeterli düzeyde vatandaşlara ulaşamaması olarak gösterilmektedir (KUDAKA, 2014, s.74).

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın bölgedeki firmaların kurumsallaşması yönünde olumlu etkileri dikkat çekicidir. Sektör gelişim programları, tarım alet ve makine tanıtımları gibi faaliyetler bölge firmalarının kurumsallaşması açısından dikkate değerdir.

Merkezi İstanbul, İzmir gibi şehirlerde yer alan büyük şirketlerin, özellikle çağrı merkezlerinin bölge ekonomisine ve yatırım ortamına olumlu etkileri belirgindir. TEPAV'ın Turkcell çağrı merkezinin Erzurum'a sosyo-ekonomik etkilerini incelediği raporda, merkezin 1891 kişiye istihdam sağladığı, bu sayının da ildeki iş hizmetleri sektöründeki toplam istihdamın %10'ununa denk geldiği belirtilmektedir. Ayrıca "bu faaliyetlerin Erzurum'da filizleniyor oluşu, çağrı merkezlerine destek hizmeti sunan altyapı, yazılım, bakım gibi operasyonel hizmetlerin yanı sıra, gıda ve ulaşım gibi alt sektörler için önemli fırsatlar sunarak şehirde kayda değer bir ekonomik canlılık yaratmaktadır" (TEPAV, 2011, s.5). Bu durumun diğer özel yatırımların bölgeye gelmesine de yol açtığı vurgulanmaktadır. Erzincan da çağrı merkezlerinde 1300 kişinin istihdam edilmesi vasıtasıyla bu yatırımlardan yararlanmaktadır (KUDAKA, 2014, s.117).

Büyük firmaların bayilikler aracılığıyla bölgedeki firmaların kurumsallaşması yönünde yaptığı katkılar da dikkate değerdir.

Dış ticaret kanalıyla bölge firmalarının kurumsal kapasite gelişiminin sınırlı olduğu görülmektedir. Zira dış ticaret seviyesi bölge genelinde oldukça düşük seviyededir. Üstelik 2014 yılında ihracatın %30'u Azerbaycan'a, %18'i Irak'a, %10'u da İran'a yapılmaktadır. İhracatın sadece %11'i Avrupa'ya yapılmaktadır. Dolayısıyla yurtdışındaki tüketici taleplerinin bölgedeki kurumsal kapasiteyi dönüştürmedeki etkisinin sınırlı olduğu düşünülmektedir.

2.7 Hayırseverlik

Bölge firmalarının hayırseverlik faaliyetlerinin önemli bir kısmının dini nitelikte olduğu görülmektedir. Yoksul ailelerin çocuklarına giyim destekleri, iftar yemekleri, kuran kursu açtırmak gibi faaliyetleri bölge genelinde iş insanları tarafından yapılan yaygın hayırseverlik faaliyetleri olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Ayrıca, okul ve eğitim desteklerinin de bölge genelinde yaygın olduğu görülmektedir.

Bu bölgede doğmuş, ancak bölge dışında faaliyet gösteren büyük firmaların bölgedeki hayırseverlik faaliyetleri de bölgede sıklıkla görülmektedir. Remzi Sakaoğlu Erzurum'da Bilim ve Sanat Merkezi, liselerde bilim ve teknoloji sınıfı açtırmıştır. Aşkale'de kurulan İbrahim Polat İlkokulu bir diğer örnek olarak gösterilebilir. Yine Erzincanlı iş insanlarından Erol Yüksel 160 kişilik kapasiteli bir öğrenci yurdu yaptırmıştır. Erzincan Valisi Sayın Abdurrahman Akdemir de bir konuşmasında "Erzincanlı işadamlarının sıra ile bağlantılarını hiçbir zaman koparmadığını ve gurbette kazandıklarını kendi memleketlerine harcadıklarını" (Erzincan Valiliği) dile getirmiştir.

Özetle bölgede hayırseverlik faaliyetleri yaygın olsa da bir firma stratejisi çerçevesinde yapılmamaktadır. Dolayısıyla, bu tür hayırseverlik faaliyetlerinin firmaların uzun dönemli stratejileri çerçevesinde formüle edilmesi teşvik edilmelidir.

3.Ek /Görüşme Listesi

Esra Yılmaz, Avukat

Harun Delibaş, Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri

Prof. Dr. Kenan Yakut, Makine Mühendisleri Odası Başkanı

Mehmet Alim, Erzurum Genç Girişimci İşadamları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı

Zekiye Çomaklı, Erzurum Girişimci Kadınlar Derneği Yönetim Kurulu Başkanı

M. Emre Aydın, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü

Sevda Güneş İncesu, Pusula Gazetesi Genel Koordinatörü

TRA2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

AĞRI

ARDAHAN

İĞDIR

KARS

TRA2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

1. TRA2 Bölgesi Genel Görünümü

Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini kapsayan TRA2 Bölgesi, 30.193 kilometrekare yüzölçümü ile Türkiye toplam yüzölçümünün %3,8'ini kapsamakta ve 1.138.766 nüfusu ile Türkiye toplam nüfusunun %1,5'ini barındırmaktadır. Bölgenin kuzeyinde Gürcistan, kuzeybatısında Artvin, batısında Erzurum, güneyinde Bitlis ve Van, güneybatısında Muş, güneydoğusunda İran ve Nahcivan, doğusunda ise Ermenistan yer almaktadır. Türkiye'nin en yüksek volkanik kütleleri Ağrı, Süphan, Tendürek, Allahuekber dağları bu bölgede yer almaktadır. Rakımı oldukça yüksek olan bölgede kışlar uzun ve ağır geçmektedir. Iğdır ilinde ise rakım düşüklüğünün de etkisiyle Akdeniz iklimi egemendir (SERKA, 2014).

Sosyo-ekonomik veriler TRA2 bölgesinde önemli sorunlara işaret etmektedir. Nitekim, Kalkınma Bakanlığı'nın illerin gelişmişlik endeksi SEGE 2011 yılı çalışmasına göre Kars 68., Ardahan 71., Iğdır 69., ve Ağrı 79. sırada yer almaktadır. "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye" adlı raporumuzda da bu bölge düşük gelir tuzağındaki 8 bölgeden biridir. 2011 yılı verilerine göre bölge, kişi başı gayrisafi katma değer (GSKD) 4.001 dolar ile maalesef sondan ikinci sırada yer almaktadır. Tarımın GSKD içindeki ağırlığı ise %24,8 ile ülke ortalamasının (%9) çok üzerindedir.

İstihdam verileri gelir verilerinin aksine olumlu bir tablo çizmektedir. İşgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşirken, işsizlik oranları da ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Ancak bu durumda tarım istihdamının rolü çok yüksektir. Zira istihdam edilenlerin %54'ü tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Üstelik bölgede yeşil kartlı sayısındaki yükseklik ise dikkat çekicidir. Ağrı ilinde örneğin toplam nüfusun %43,2'si yeşil kart sahibidir. Bu durumun emek piyasalarına olumsuz etkisi il genelinde sıklıkla dile getirilmektedir.

Bölge'de toplam dış ticaret hacmi ülke dış ticaret hacminin sadece %0,07'si kadardır. İhracatın payı ise %0,13 ile yine düşük seviyelerdedir. İhracat, Ağrı ve Iğdır'da kısmen daha yüksektir, bu durumda bu illerde bulunan sınır kapılarının etkisi büyüktür (SERKA, 2010, s. 66).

Türkiye toplam nüfusunun %1,5'ini barındıran bölgede nüfus artış hızı Iğdır hariç son yıllarda gerilemektedir. Zira bölge çok yoğun göç vermektedir. Yine de genç nüfusun ağırlığı yüksektir. Genç nüfusun yoğunluğuna karşılık eğitim verileri parlak görünmemektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı bölgede %11 ile oldukça yüksek bir seviyededir. Oysa bu oran ülke genelinde %2'dir.

2. TRA2 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü

2.1 Girişimcilik Düzeyi

TRA2 bölgesinde girişimcilik düzeyinin, son yıllarda azaldığı dikkat çekmektedir. Nitekim kurulan şirket sayısı 2014 yılında bir önceki yıla göre %4 oranında gerilemiştir. Ancak iller arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Zira Ağrı ilinde yeni kurulan şirket sayısı 2014 yılında bir önceki yıla göre azalırken, Kars'ta ve Iğdır'da artmıştır. Bu durum, Kars'ta ve Iğdır'da

yatırım ortamında bir hareketlenme olduğunu göstermektedir. Sınır olan il ve ilçelerde, Doğubeyazıt ve Iğdır'da, girişimcilik kültürünün daha gelişkin olduğu da belirtilmektedir (Kapu, 2015).

Bölgede yatırım ortamını etkileyen en önemli unsurlardan biri sert iklim koşullarıdır. Tarım, özellikle hayvancılığa dayalı üretim yapan firmalar sert geçen kış koşullarından olumsuz etkilenmektedir (SERKA, 2010, s.38). İnşaat ve imalat sektörü için de durum farklı değildir. Dolayısıyla, yaklaşık 6 ay süren kışın yarattığı olumsuz koşulları giderebilecek mekanizmaların hayata geçirilmesi bölgede girişimcilik ruhunun daha da gelişmesi için elzem görünmektedir. Bunun yanı sıra ülkenin doğusunda yer alan bu bölge için ulaşım da karşılaşılan zorluklar bölgenin yatırım ortamı açısından bir sorun yaratmaktadır. Sivas-Kars yüksek hızlı tren hattının bitmesi durumunda, bölgeye ulaşım kolaylaşacaktır. Ancak bölgenin Ağrı gibi diğer illeri için ulaşım maliyetlerinin girişimciler için önemli bir yük olmaya devam edeceği belirtilmektedir (Akbaş, 2015).

Yatırım ortamı açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun diğer birçok ilinde olduğu gibi görüşmelerde öne çıkan bir diğer husus ise barış sürecinin sektöre uğramaması gerektiğidir. Özellikle Ağrı ilinde yapılan görüşmelerde yatırım ortamının gelişmesi için, toplumsal barışın sağlanması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır.

2.2 İnsan Hakları

Kadın istihdamı açısından irdelendiğinde kadının bölgedeki durumu iyi bir görünüm sergilemektedir. Nitekim 2013 yılında bölgede kadının işgücüne katılma oranı %38,6 ile %30,8 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ancak istihdam edilen kadınların %81,3'ü tarım sektöründe yer almaktadır. Sanayi sektöründe istihdam edilen kadınların oranı sadece %2,8'dir.⁴ Yapılan görüşmelerde kadınların tarımdışı istihdamda daha çok kamu sektörünü tercih ettiği de dile getirilmektedir (Kapu, 2015). Hanehalkı büyüklüğü bölge genelinde ülke ortalamasının çok üzerindedir.⁵ Bu durum kadın istihdamında kreşlerin önemini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, kadının tarım işçiliği dışında istihdamının önündeki engellerin kalkması için bölgede kamu, özel sektör ve yerel yönetimler işbirliğinde kreşler kurulması desteklenmelidir (Bakırcı, Karadeniz, Yılmaz, Lewis, Durmaz, 2014, s.70). TEPAV'ın cinsiyet eşitliği endeksi çalışmasında da bölge illeri alt sıralarda bulunmaktadır. Ancak Iğdır'da kadınların karar mekanizmalarına katılımının yüksek olmasının da etkisiyle il, eşitlik endeksinde kısmen üst sıralarda yer almaktadır (Demirdilek vs, 2014).

Türkiye'de engellilerin toplumsal hayata katılımı konusunda birçok sorunla karşılaştığı bilinen bir gerçektir (Subaşıoğlu, 2008, s.430). Bu durumun TRA2 bölgesi için de geçerli olduğu, hatta özel sektörde engelli istihdamının yok denecek kadar az olduğu belirtilmektedir.

Bölgede Afganistan'dan, Suriye'den ve Irak'tan gelen mülteciler bulunmaktadır. Afgan mültecilerin daha önce yerleştikleri ve kısmen bölge hayatına uyum sağladıkları; ancak Suriye ve Irak'tan yeni gelen mültecilerin henüz uyum aşamasında birtakım sıkıntıları olduğu belirtilmektedir. Genel olarak mültecilerin daha düşük ücretlerle çalıştırıldıkları da ifade edilmektedir (Genç, 2015).

⁴ "İş arayanların eğitim düzeyleri açısından dikkat çeken bir gelişme; 2007 yılından 2011 yılı sonuna dek İŞKUR'a kayıtlı lise ve meslek yüksek-kokulu mezunu erkek işsizlerin toplam erkekler içindeki oranının genelde azalan bir seyir izlemesidir. Bu durum, ilde gelişme gösteren sanayi ve hizmet sektörlerindeki ara eleman ihtiyacının yoğunlukla erkek çalışanlar ile kapatılmaya çalışıldığının bir göstergesidir." (SERKA İşgücü Piyasası Araştırması, s.36)

⁵ Hanehalkı büyüklüğü Ağrı (5,9), Kars (4,4), Ardahan (3,8), Iğdır (4,6), Türkiye ortalaması (3,6)

2.3 Çalışma Koşulları

İş güvenliği açısından bölge bazında kayıtlı veri bulunmamaktadır. Ancak kayıtdışılık seviyesinin bölge genelinde yüksek olması (SERKA, 2014, s.6), güvencesiz çalışma koşullarının önünü açmaktadır. İş güvenliği firmalarının da bölgede çok az sayıda olduğu dile getirilmektedir. Dolayısıyla, denetim ve iş güvenliği konusu bölgede ayrı bir araştırma gerektirmektedir.

Sendikalaşma açısından bakıldığında ise bölgede Ardahan hariç (7,65) diğer illerin sendikalaşma oranlarının %9,8 olan ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.⁶ Ardahan'da toplum yararına çalışma programı kapsamında alınan işçilerin yoğunluğunun bu oranı etkilediği, bu programdan yararlananların binin üzerine çıktığı belirtilmektedir (Diyadinnet gazetesi, 2014). Dolayısıyla, geçici işçilerin yoğunluğu ilin istihdam düzeyini etkilediği gibi sendikalaşma düzeyini de etkilemektedir. Diğer iller için sendikalaşma düzeyinde görülen yüksekliğin ise kayıtlı istihdamda kamunun ağırlığına işaret edebileceği düşünülmektedir.⁷

2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik

TRA2 bölgesi iklim ve coğrafi koşullarının da etkisiyle yoğun düzeyde hava kirliliği sorunu yaşamaktadır. Bu duruma düşük kalite yakıt, yanlış yakma sistemleri ve yakma sistemlerinin düzenli bakımının yapılmaması etkili olmaktadır (SERKA, 2014, s24). Nitekim Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2012 verilerine göre Kars, Ardahan ve Iğdır hava kirliliğinde birinci önceliklidir. Özellikle Iğdır'da önemli problemler yaşanmaktadır, zira 2013-14 kış sezonu hava kalitesi endeksi PM10 sonuçlarına göre Iğdır ilk sırada yer almaktadır. Ana doğalgaz iletim hatları bu bölgeden geçmesine karşılık sadece Kars Merkez ve Sarıkamış'ta doğal gaz hizmeti sunulmaktadır (SERKA, 2014). Bu hizmetin yaygınlaşması durumunda bölge genelinde hava kirliliğinin azalacağı düşünülmektedir (Akbaş, 2015).

Hijyen bakımından bölgede problemler görülmektedir. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun toplam nüfusa oranı %77 ile %88 olan ülke ortalamasının altındadır (SERKA, 2014, s23). Vahşi depolama alanlarına dökülen atıklarla birlikte bu durum önemli çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bölgedeki OSB'lerde de atık yönetimi konusunda sıkıntılar görülmektedir. Örneğin, Ağrı ve Kars'ta bulunan OSB'lerde herhangi bir atık yönetimi yoktur (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı).

Bölge su kaynakları açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Yeraltı ve yerüstü sularının yanı sıra 560,5 lt/sn jeotermal kaynak potansiyeli bulunmaktadır. Biotermal enerji üretmek için yapılan sondajlarda ısı seviyesinin henüz istenilen seviyeye ulaşmadığı, ancak sondaj derinliği arttıkça ısı seviyesinin yükselebileceği tahmin edilmektedir (Diyadin Jeotermal).

Organik tarıma yönelik bölgede bir canlanma görülmektedir. Organik tarımla uğraşan çiftçi sayısı 8.123'e ulaşmıştır. Bölgede 316.874 tonluk organik üretim yapılmaktadır (SERKA; 2014, s. 15). Bölgede organik tarımın gelişmesinde ulusal ve uluslararası ağlarla bağlar kurulması kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda Halk Ekmek'in bölgede organik buğday ve tarımı teşvik eden uygulaması dikkat çekmektedir (Sabah, 2010). Bu tür uygulamaların yaygınlaşması, bu alanın önünün açılmasında etkili olacaktır.

⁶ Ağrı (%11,88), Kars (%12,90), Ardahan (%7,65), Iğdır (%10,74)

⁷ Bölgede Hak-iş ve Türk-iş bağlı sendikaların genellikle kamuda örgütlenen kollarının yer aldığı görülmektedir.

Süt ve süt ürünleri üretiminin yaygın olduğu Kars ilinde, peynir altı sularının değerlendirilmesine yönelik projelere başlanması, olumlu bir gelişmedir. Zira Kars çayına boşaltıldığı belirtilen peynir altı sularının olumsuz etkileri de böylelikle giderilmiş olacaktır.

2.5 Kurumsal Yönetim

Bölgede UNIT Grup gibi birkaç firma dışında kurumsal yönetim prensiplerinin bölge firmaları nezdinde henüz tümüyle uygulanmaya geçmediği dile getirilmiştir. Aile anayasası gibi kavramlar henüz firmaların gündeminde yer almazken, yönetim kurullarının aktif olarak çalışmadığı, daha ziyade iş sahibinin kararlarının belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

Girişimlerin kurumsallaşması önündeki en büyük engellerden biri de bölgede görülen nitelikli eleman eksikidir. Yoğun göç yaşanan bölgede yetişmiş elemanlar uzun süre kalmamaktadır. Bu durum da özel sektörün büyümesi yönünde ciddi bir engel oluşturmaktadır (Akbaş, 2015).

Ayrıca, şirketlerin ortaklık kültürünün henüz gelişmediği (Alpaslan, 2015), vizyon ve misyonu tam olarak oluşturamadıkları diğer öne çıkan unsurlar olmuştur. Dolayısıyla bölgedeki firmaların kurumsal yönetim prensiplerinin uygulanması konusunda birtakım eksiklikleri olduğu düşünülmektedir.

2.6 Paydaş İlişkileri

Bölgede paydaş ilişkileri, sivil toplum, üniversite, kalkınma ajansları, büyük şirketler ve dış ticaret bağlantıları üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır.

Sivil toplum bölgede istenilen düzeyde aktif görünmemektedir. Nitekim faal dernek sayısı bakımından incelendiğinde bölgedeki iller İstanbul, İzmir, Adana, Kocaeli gibi iller dışarıda bırakıldığında dahi ülkedeki faal dernek ortalamasının altında görünmektedir. Ayrıca, SERKA'nın STK'lar üzerinde yaptığı bir çalışmaya göre faal derneklerin teknolojik ve fiziksel altyapısı yetersizdir. Örneğin, STK'ların %48'inde internet bağlantısı bulunmamaktadır (SERKA, 2013, s.156). Diğer yandan iş dünyası örgütleri bakımından bir canlanmadan bahsetmek mümkündür. 2014 tarihinde kurulan ve TÜRKONFED'e üye olan SERHATSİFED, bu bakımdan bölgede bir hareketliliğe işaret etmektedir.

Üniversite-sanayi işbirliği konusunda yavaş da olsa kısmen bir iyileşme olduğu, üniversitenin iş yapma şekillerinde değişikliklere yol açtığı dile getirilmektedir. Ancak yapılan görüşmelerden, yine de üniversitelerin bölge iş hayatı üzerindeki etkisinin kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

Serhat Kalkınma Ajansı'nın bölgedeki firmaların kurumsallaşması yönünde önemli adımlar attığı görülmektedir. Destekler verilirken ISO belgesi almanın ve firmaların kendi internet sitelerini açmalarının birer zorunluluk haline getirilmesi bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ajans destekleri alan firmalar Merya Tekstil, Hotel Latif, Has Süt Ürünleri bu bağlamda dikkat çekmektedir. Has Süt Ürünleri firması örneğin, bölgesel süt ürünleri merkezi olmanın ötesine ulusal pazara hitap etmeye başlamıştır.

Uluslararası ya da merkezi İstanbul, İzmir gibi şehirlerde yer alan büyük şirketlerin özellikle Iğdır'da faaliyetlerini artırdığı görülmektedir. Altyapı, enerji ve tarım gibi alanlarda öne çıkan Belçika firması UNIT Grup'un Iğdır'daki yatırımları, 2013 yılında faaliyete başlayan FG Tekstil'in yatırımları bu duruma örnek gösterilebilir (DHA).

Bir diğerk paydaş ilişkisi ise büyük firmaların bayilikler aracılığıyla bölgedeki firmaların kurumsallaşma yönünde, örneğink kayıtlı istihdamın desteklenmesi yönünde yaptığı katkılardır.

Dış ticaret kanalıyla bölge firmalarının kurumsal kapasite gelişiminin sınırlı olduğı görölmektedir. Zira 2014 yılında bölge ihracatının %52'si Azerbaycan'a, %38'i de İran'a yapılmaktadır. Bu ölkelerin tüketici taleplerinin bölgedeki kurumsal kapasiteyi dönüştürmede etkisinin kısıtlı bir seviyede kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2.7 Hayırseverlik

Bölge firmalarının hayırseverlik faaliyetlerinin önemli bir kısmının dini nitelikte olduğı, ancak örf ve adetler nedeniyle çok fazla dile getirilmediğı belirtilmektedir. Özellikle geçim sıkıntısı çeken ailelerin çocuklarına verilen eğitim destekleri, Ramazan ayında verilen iftar yemekleri, ailelerin gıda ihtiyaçlarının karşılanması bölge genelinde yaygın hayırseverlik faaliyetleri olarak görölmektedir. Ayrıca, eşine dostuna, komşusuna yardım etme faaliyetlerinin de iş insanları arasında hayırseverlik faaliyetlerinin bir parçası olduğı dile getirilmektedir (Akbaş, 2015).

Bu bölgede doğmuş, ancak bölge dışında faaliyet gösteren büyük firmaların bölgedeki hayırseverlik faaliyetlerinin çok yaygın olduğı görölmektedir. Ağrı'da İbrahim Çeçen Üniversitesi, Atmaca Şirketler Grubu tarafından açılan iki imam hatip meslek lisesi, Türkmen Holding tarafından açılan okullar; Kars'ta Aytemiz Akaryakıt'ın açtığı kız meslek lisesi, güzel sanatlar okulu, Hüsnu Özyeğink'in açtığı Anadolu Lisesi bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Özetle bölgede hayırseverlik faaliyetleri yaygın olsa da bir firma stratejisi çerçevesinde yapılmamaktadır. Dolayısıyla, bu tür hayırseverlik faaliyetlerinin firmaların uzun dönemli stratejileri çerçevesinde formüle edilmesi teşvik edilmelidir.

3.Ek /Görüşme Listesi

Alihaydar Yiğit, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Ağrı İl Koordinatörü
Ahmet Genç, Genç Anadolu Gazetesi İmtiyaz Sahibi
Alaattin Aslan, Ağrı Gazeteciler Cemiyeti Başkanı
Ali Rıza Aydemir, Gazeteci
Ceren Kurğa, Serhat Kalkınma Ajansı Ağrı Yatırım Destek Ofisi Uzmanı
Fahri Ötegen, Kars Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
Ferhat Çakırca, Kars İnşaat Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı
Dr. Hüseyin Tutar, Serhat Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri
Kars Makine Mühendisleri Odası YK Üyeleri
Mehmet Nuri Taşdemir, Doğubayazıt İşadamları Derneğı Yönetim Kurulu Başkanı
Memet Akbaş, Ağrı Girişimci ve Sanayici İşadamları Derneğı Yönetim Kurulu Başkanı
Musa Karasungur, Ağrı Girişimci ve Sanayici İşadamları Derneğı Yönetim Kurulu Üyesi
Saim Alpaslan, Ağrı Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı

TRB1 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

BİNGÖL

ELAZIĞ

MALATYA

TUNCELİ

TRB1 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

1. TRB1 Bölgesi Genel Görünümü

Malatya, Elazığ, Tunceli ve Bingöl illerini kapsayan TRB1 bölgesi, Türkiye yüzölçümünün %4,7'sini kapsamaktadır. Bölgenin toplam nüfusu 2014 yılında 1.690.843 kişidir. Bölge nüfusunun Türkiye'nin toplam nüfusuna oranı %2,2'dir.

Bölgede sosyo-ekonomik göstergeler her il için farklı bir tablo ortaya koymaktadır. 2011 yılı Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması araştırmasına göre Elazığ 39., Malatya 42. ve Tunceli 58. sırada yer alırken Bingöl ise 72. sırada bulunmaktadır. Genel olarak bölge, Türkiye'nin orta-düşük gelir grubunda yer alan 8 bölgesinden biridir (Yeldan vd., 2012). Nitekim gayrisafi katma değer kişi başına bölgede 5.820 dolarda kalmaktadır.

2014 yılı nüfus verileri, bölgede en kalabalık ilin 769 bin kişi ile Malatya olduğunu, Elazığ, Bingöl ve Tunceli'nin de onu sırayla izlediğini göstermektedir. Bölge, nüfus artış hızının yüksekliğine rağmen 2013'te net göç vermiştir.

2013-2014 öğrenim yılında bölgede eğitimin durumu Türkiye'nin ortaöğretim okullaşma oranına (%76,6) kıyaslandığında (Bingöl ili hariç) yüksek görünmektedir. Bununla birlikte örneğin Bingöl ilinde 2008'den 2013'e okuma yazma bilmeyen kadın oranının %32'den %18'e düşmesi de olumlu bir gelişmedir. Ancak yine de her beş kadından birinin bu ilde okuma yazma bilmiyor olması dikkat çekicidir.

TRB1 bölgesinde işgücü oranı Türkiye ortalamasının (%51) üstünde kalmaktadır. Buna karşılık %7,7 olan işsizlik oranı ise Türkiye ortalamasının (%9,7) altındadır. Bu durumda tarım istihdamının yüksek oluşu da etkili görünmektedir. Zira tarım istihdamı %45 oranı ile %24 olan Türkiye ortalamasının çok üzerindedir.

Bölge, ülke toplam dış ticaretinin sadece %0,2'sini, ihracatın ise %0,4'ünü karşılamaktadır. Bu ihracatın büyük bir kısmı Malatya ve Elazığ illerinde yapılmaktadır (toplam 656 milyon dolar). Maalesef Bingöl'de ve Tunceli'de dış ticaret yok denecek kadar azdır.

2. TRB1 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü

2.1 Girişimcilik Düzeyi

TRB1 bölgesinde girişimcilik düzeyi Türkiye'ye kıyasla düşük bir profil sergilemektedir. TOBB'un yayınladığı 2014 yılı şirket istatistikleri, bölgede kurulan toplam şirket sayısının Türkiye toplamına oranının %1 olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan görüşmelerde, girişimlerin çoğunun 50'den az kişi istihdam ettiği, dolayısıyla girişimlerin KOBİ ağırlıklı olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, hem KOSGEB destekleri hem de Fırat Kalkınma Ajansı tarafından verilen hibe destekleri bölgede girişimciliğin artmasında etkili olmaktadır (Erdoğan, 2014).

Yatırım ortamı açısından bu bölgede de barış sürecinin önemi büyüktür. Özellikle Tunceli ve Bingöl'de bu olumlu durum daha belirgindir. 2014 yılında TÜRKONFED tarafından yayınlanan "Bölgesel Kalkınmada Yerel Dinamikler: Tunceli Modeli ve 2023 Senaryoları" raporumuzda Tunceli'nin ekonomik gelişmesi ile, ülkenin siyasi istikrarı ile barış ve çözüm sürecinin devam ettirilmesi arasında yoğun bir ilişki olabileceği belirtilmektedir (İzmen, 2014, s.139).

2.2 İnsan Hakları

Bölgede kadınların çalışma koşulları ilden ile farklılık göstermekle birlikte istatistiki veriler ve yaptığımız görüşmeler bölgede kadının emek piyasasındaki durumunun ülke ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir. Zira 2013 yılında TRB1 bölgesinde kadın istihdamı %35 oranı ile %27 olan ülke ortalamasının epey üzerindedir. Bu durum bölgede kadın istihdamının olumlu bir yönde gelişmekte olduğunu kanıtlar niteliktedir.

TEPAV'ın 2014 yılı cinsiyet eşitliği çalışmasında da belirtildiği ve yapılan görüşmelerden de doğrulandığı üzere, işyerleri kreş açmak yerine kadın çalışan sayısını daha düşük tutmayı tercih etmektedir (Demirdilek, Şener, 2014, s.32). Bu nedenle bu bölgede organize sanayi bölgelerinde çalıştırılan işçi sayısına bakılmaksızın kreş ve gündüz bakım evleri açılması önerilmektedir. Ayrıca, kamu, özel sektör, yerel yönetimler işbirliğinde kreşler kurulması da desteklenmelidir (Bakırcı, Karadeniz, Yılmaz, Lewis, Durmaz, 2014, s.70).

TÜİK'in 2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması Engellilik Raporu'na göre bölgede en az bir engeli olan nüfusun tüm nüfusa olan ortalamasının Türkiye ortalamasından daha fazla olduğu görülmektedir. Bölgede firmaların, sadece iyi niyetle ve tanıdıklar vasıtası ile engelli kişileri istihdam ettiği belirtilmektedir. Bu nedenle bölgede engellilerin sosyal ve iş hayatına katılımı konusunda farkındalık yaratılmalıdır.

AFAD'ın 13 Mart 2015 tarihinde yayınladığı barınma merkezlerindeki toplam Suriyeli istatistiklerine göre Malatya'da yaklaşık 7.670 Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Bölgede yapılan görüşmelerde Elazığ'da ise Suriye'den gelen yaklaşık 2.000 kişi olduğu belirtilmiştir (Açık, 2014) . Bununla birlikte, Suriyelilerin çalışma oranının yok denecek kadar az olduğu çünkü yasal yaptırımlardan dolayı kimsenin kayıtdışı olarak Suriyeli işçi çalıştırmak istemediği vurgulanmıştır.

2.3 Çalışma Koşulları

Malatya'daki işyerlerinde ve özellikle ildeki organize sanayi bölgesinde yer alan firmaların genelinde ISO standartlarına uyulduğu belirtilmektedir. Uluslararası firmalara üretim yapan işletmelerin ağırlıklı olmasının, çalışma koşullarının uluslararası standartlarda gerçekleşmesinin önünü açtığı vurgulanmıştır (İlhan, 2014). Dolayısıyla, Malatya'da istihdam yoğun olarak kayıtlı çalışanlardan oluşmaktadır. Ancak, iş güvenliği konusunda özellikle mermer ve maden ocaklarında birtakım sorunlar olduğu dile getirilmektedir. Yine de bölgenin çoğunda, özellikle Malatya ve Elazığ illerinde iş güvenliği konusuna verilen önemin arttığı ifade edilmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan sendikalaşma istatistiklerine göre bölgedeki sendikalaşma Türkiye ortalamasına (%9,8) yakındır. Sadece Malatya'da sendikalaşma oranı %7,8 ile ülke ortalamasının altındadır. Bölgede yaygın sendikaların Hizmet İş, Orman İş ve Yol İş olması, kamuda sendikalaşmanın yoğun olduğunu; Malatya'da ise kamu ağırlığının kısmen düşük, özel sektörde de sendikalaşma seviyesinin oldukça gerilerde olduğunu düşündürmektedir.⁸

⁸ http://www.hakis.org.tr/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=47; <http://www.turkis.org.tr/II-Temsilcilikleri-krm86>

2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik

Bölgede Malatya'da ikisi faal, diğerleri yapıma aşamasında olan beş; Elazığ'da biri ihtisaslaşmış iki; Tunceli ve Bingöl'de ise altyapı çalışmaları devam etmekte olan birer organize sanayi bölgesi vardır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2013). Malatya'da faaliyet göstermekte olan organize sanayi bölgelerinin atık su tesisleri belediye ile sözleşmeli olarak arıtma gerçekleştirmektedir. Buna karşılık Elazığ Organize Sanayi Bölgesi'nde atık su arıtma tesisi bulunmamakla birlikte ön arıtma yapılmaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı).

Bölgede belediyelerin atıksu tesisleri ile hizmet verdikleri nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı (%65), Türkiye ortalamasına (%68) yakındır.⁹ Ekim 2014 itibariyle ise Malatya düşük kükürt dioksit salınımı ile hava kirliliğinin en az olduğu illerden biri olurken, Bingöl ve Tunceli'nin de tüm iller arasında orta sıralarda yer aldığı görülmektedir.¹⁰ Bölgede çevreye duyarlılığın, üretim yapan uluslararası firmalar, uluslararası firmalara üretim yapan işletmeler, özetle bölge genelinde yaygınlaştığı dile getirilmektedir.

Malatya'da organik tarım yapılması çevre ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir gelişmedir. Ek olarak, Tunceli'de bölge insanlarının sanayileşme yerine organik tarımı ve yeşil bir ekonomi modelini tercih etmeleri de bölgenin çevreye duyarlılığına işaret eden bir diğer unsurdur (İzmen, 2014). Genel olarak, TRB1 bölgesinde henüz yaygın olmasa da organik tarım potansiyelinin (Fırat Kalkınma Ajansı, 2013, s.187) olması bölge için önemli bir fırsattır. Bölgede çevre ve sürdürülebilirlik anlamında başka uygulamalar da mevcuttur. Elazığ'da mermer ocaklarından çıkan mermer tozu artıklarının, sulama yöntemi ile toplandığı böylelikle çevreye toz salınımının azaltıldığı ifade edilmiştir (Şekerdağ, 2014). Elazığ'da aynı zamanda kırsal alanda ciddi bir ağaçlandırma yapıldığı da belirtilmektedir (Açık, 2014).

2.5 Kurumsal Yönetim

Bölgenin genelinde, üretim yaptıran Lc Waikiki gibi tekstil firmaları ve Elazığ'da fabrikası bulunan Coca-Cola İçecek gibi büyük şirketler haricindeki firmaların çoğunun küçük ve orta büyüklükte işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Bu firmalarda profesyonel yöneticilerin ağırlığının ise düşük olduğu belirtilmektedir. Yine de zamanla profesyonel yöneticilerin işe alımının arttığı ve şirketlerin bir kısmında kendi alanında müdürlerin atandığı da belirtilmiştir.

Yapılan görüşmelerde bölgede ortaklık kültürünün fazla gelişmediği, bu durumun işletmelerin kurumsallaşmasının önünde bir engel olduğu ifade edilmektedir. Kurumsal yönetim seviyesinin düşüklüğünün ise ortaklık ve girişimcilik kültürünün tanıtılması, aile anayasalarının oluşturulması, yönetim kurullarının aktif çalıştırılması, şirketlerin vizyon ve misyonlarının belirlenmesi ile giderebileceği düşünülmektedir.

2.6 Paydaş İlişkileri

Bölgede paydaş ilişkileri, sivil toplum, üniversite, kalkınma ajansları, büyük şirketler ve dış ticaret bağlantıları üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır.

TRB1 bölgesinde sivil toplum örgütlerinin yaygın olduğu ve birçoğunun da faaliyette olduğu görülmektedir. Dört ilde 2014 itibariyle toplam 2.039 faal dernek bulunmaktadır. Bölgedeki sivil toplum derneklerinin başarılı projelere imza attığı görülmektedir. TÜRKONFED

⁹ TÜİK Bölgesel İstatistikler, Çevre İstatistikleri, 2012

¹⁰ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014 yılı Ekim ayı Hava Kalitesi Haber Bülteni

üyesi Fırat Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu'na bağlı Elazığ İş Kadınları Derneği (ELİKAD) ile Elazığ Valiliği'nin ortak yürüttüğü "Hanımeli Göznuru" projesi bunlardan biridir.

Elazığ'da 2007 yılında kurulan Fırat Teknokent ve Malatya'da 2009 yılında kurulan Malatya Teknokent bölgede üniversite sanayi işbirliği konusunda ilerleme kat edildiğini gösterir niteliktedir.

Merkezi İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde yer alan firmaların bölge illerinde faaliyetlerinin yaygın olduğu görülmektedir. Lc Waikiki'nin Malatya'da üretim fabrikası bulunmakta, Coca-Cola İçecek'in ise Elazığ'da yeşil bina sertifikalı fabrikası bulunmaktadır. Banvit geçtiğimiz sene Elazığ'a entegre üretim tesisi kurmuş, SÜTAŞ ise Bingöl'e üretim tesisi yatırımı öncesinde bölgedeki çiftçilere işbirliği ve hayvancılık alanında eğitimler sağlamıştır. Bahsi geçen büyük şirketlerin bölgedeki faaliyetleri ve bayii kurmaları kurumsallaşma açısından önemli birer örnek teşkil etmektedir.

Bölgede faaliyet gösteren bir diğer önemli paydaş ise Fırat Kalkınma Ajansı'dır. Ajansın sağladığı hibe destekleri ile istihdamı artırmaya, inovasyon yaratmaya yönelik çeşitli projeler başarı sağlamıştır. Elazığ'daki güneş enerjisi kullanan "Yenilenebilir Enerji ile İyi Tarım" ve Malatya'daki üretim kapasitesini artırıp üretim maliyetlerini düşüren "Cerrahi El Aletleri Üretiminin Modernizasyonu ve Kapasite Artırımı" bu projelerden bazılarıdır.

2.7 Hayırseverlik

Yapılan görüşmelerde, bölgede firmalar tarafından yapılan hayırseverliğin yaygın olduğu dile getirilmektedir. Dini yardımların (cami inşa etme, Ramazan ayında gıda desteği sağlama, vb.) yanısıra eğitim bursları ve kadınlara yönelik destekler verilmektedir (İlhan, 2014).

Malatya Sanayici ve İşadamları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Basri İlhan, hem dernek hem de firma olarak maddi desteğe ihtiyacı olan ve okul araç gereçlere sahip olmayan çocuklar için eğitim bursları sağladıklarını belirtmiştir. İlhan, aynı zamanda Suriye'den göç eden ailelere ise yemek ve kıyafet yardımları yapıldığını da sözlerine eklemiştir.

Elazığ'da ise Prof. Dr. Yasemin Açık hem Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı olduğu Fırat Üniversitesi'nin İletişim Fakültesi'nde stüdyoların yapılmasına yardımcı olmuş ve öğrencilere burs imkanı sağlamış, hem de başkanı olduğu derneğin çalışmaları kapsamında birçok projeye imza atmıştır.

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehir merkezli firmaların da bölgede hayırseverlik faaliyetleri bulunmaktadır. Örnek olarak büyük firmaların okul açtığı, spor merkezi kurduğu ve çeşitli sosyal destek projeleri yürüttükleri bilinmektedir (bkz. Kutu Coca Cola İçecek).

Bölgenin genelinde hayırseverliğin yaygın olduğu ancak belirli bir firma stratejisi çerçevesinde ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Yapılan hayırseverliklerin bir kısmı proje olarak gerçekleştirildiğinde görünür olmakla birlikte, birçoğu dini nedenlerle dile getirilmemektedir. Firmaların gerçekleştirdikleri hayırseverliklerin diğer firmalara örnek olması ve kendi görünürlüklerini artırması açısından uzun vadede şirket stratejilerine bu faaliyetleri eklemlendirmeleri faydalı olacaktır.

Kutu 1 Coca Cola İçecek

Coca-Cola Türkiye olarak kamu, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile birlikte çevresel ve toplumsal sorunlara yenilikçi, topluma duyarlı ve sürdürülebilir çözümler üretmek için çalışıyoruz. Özellikle çevre ve aktif yaşam konusunda kurumsal sosyal sorumluluk projeleri yürütüyoruz.

Hayata Artı Çevre Programı kapsamında, Adıyaman Üniversitesi işbirliği ile tarımsal sulama ile ilgili Harran Ovası Gece Sulama Projesini yürütüyoruz. Çiftçilere verdiğimiz gece sulama üzerine eğitimler ve sağladığımız sulama ekipmanları ile 2015 yılı sonunda Harran Ovası'nda en az 1,1 milyar litre su tasarrufunun sağlanmasını hedefliyoruz.

Çık Dışarıya Oynayalım Projesi ile, ilköğretim okullarının bahçelerini aktif oyun alanlarına dönüştürüyoruz. Millî Eğitim Bakanlığı ve Aktif Yaşam Derneği ortaklığı ile yürüttüğümüz bu proje ile Elazığ, Erzurum, Malatya, Mardin, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Van'ın da içinde bulunduğu 50 ilde toplam 500 okulda oyun alanları kurarak 1 milyon çocuğa ulaşmayı hedefledik.

3.2.1 Başla! Sosyal Sorumluluk Programı ile de gençlerin aktif yaşam konusunda farkındalıklarının artırılmasını; gençlerde yaşam boyu spor yapma alışkanlığının ve kültürünün geliştirilmesini amaçlıyoruz. Program kapsamında beden eğitimi öğretmenlerinin liderliğinde geliştirilen ve hayata geçirilen projelerin sonucunda, okulda ve okul dışında gençleri spor yapmaya teşvik edecek ortamlar yaratıyor ve 10-17 yaş grubundaki gençlerin fiziksel aktivitelere katılım zamanlarının artırılmasına destek sağlıyoruz. Geçtiğimiz yıl pilot olarak başlatılan program bu yıl Elazığ ve Van da dahil olmak üzere bir çok ili kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacak.

3. Ek/ Görüşme Listesi

Yrd. Doç. Dr. Adem Doğan – Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi

Ali Şekerdağ – Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı

Arif Çakmak – Gazeteci, Program Yapımcısı, Kanal Fırat

Banu Algül Şeftalicioğlu – Malatya Beton Mamülleri İnş. Taah. Müh. San. Ve Tic. A.Ş. Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Malatya İş Kadınları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi

Basri İlhan – Öz Ekin PVC Doğrama San. Ltd. Şti. Yönetim Kurulu Başkanı, Malatya Sanayici ve İşadamları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi

Erhan Demirkol – Tempo Cam Genel Müdürü

Mesut Öztıp – Fırat Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri

Ömer Erdoğan – KOSGEB Elazığ Hizmet Merkezi Müdürü

Prof. Dr. Yasemin Açık – Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı, Elazığ İş Kadınları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı

Zeki Akbıyık – Kanal E Genel Yayın Yönetmeni

TRB2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

BİTLİS

HAKKARİ

MUŞ

VAN

TRB2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

1. TRB2 Bölgesi Genel Görünümü

Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan TRB2 Bölgesi, 41.558 kilometrekare yüzölçümü ile Türkiye toplam yüzölçümünün %5'ini kapsamakta ve 2.021.221 nüfusu ile Türkiye toplam nüfusunun %2,6'sını barındırmaktadır. Bölgenin kuzeyinde Ağrı ve Erzurum, batısında Bingöl, güney-güneybatısında Siirt, Şırnak, Batman ve Diyarbakır illeri, güneyinde Irak, doğusunda ise İran yer almaktadır.¹¹

TRB2 bölgesi sosyo-ekonomik veriler açısından ülkenin çok gerisinde bir izlenim vermektedir. Nitekim Kalkınma Bakanlığı'nın 2011 yıllarında yapmış olduğu illerin gelişmişlik sıralaması göstergelerine göre Bitlis 76., Van 75. Hakkari 80. ve Muş 81. sırada yer almaktadır. "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye" adlı raporumuzda da TRB2 bölgesi orta-düşük gelir grubunda yer alan sekiz bölgeden biridir. 2011 yılında bölge, 3.515 dolar kişi başına gayri safi katma değer ile en son sırada yer almaktadır.

İstihdam piyasalarında da doğal olarak önemli sorunlar göze çarpmaktadır. İşgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının altında gerçekleşirken, işsizlik oranları da ülke ortalamasının üzerine çıkmıştır. Bu durum genç nüfusun yoğun olduğu bölgede önemli bir istihdam sorunu olduğunu göstermektedir. Ayrıca yeşil kartlı sayısının toplam nüfusa oranı %33,3 ile %10 olan Türkiye ortalamasının çok üzerinde olması bu bağlamda dikkat çekmektedir.

Bölge'de toplam dış ticaret hacmi ülke dış ticaret hacminin %0,14'ü gibi oldukça düşük bir düzeydedir. İhracatın payı ise dış ticaret hacmine göre %0,3 ile kısmen daha yüksektir, ancak yine de ülke ihracatının çok küçük bir kısmı bu bölgede gerçekleşmektedir.

Türkiye toplam nüfusunun %2,6'sını barındıran bölgenin son yetmiş yıllık süre içinde nüfus artış hızı Türkiye genelinden yüksektir. Genç nüfusun ağırlığı yüksek olmasına karşılık maalesef eğitim verileri bölge için iç açıcı değildir. Ortaöğretimde okullaşma oranı bölgedeki bütün iller için ülke ortalamasının altında gerçekleşmektedir.

2. TRB2 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü

2.1 Girişimcilik Düzeyi

TRB2 bölgesinde girişimcilik düzeyinin, genel ekonomik görünüme paralel olarak düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim 2014 yılında ülke genelinde kurulan şirketlerin sadece %1 bu bölgede yer almaktadır.

Bölgede girişim seviyesi bakımından son yıllarda öne çıkan en önemli gelişmelerden biri 2011 Ekim ayında büyük kayıplar verilmesine yol açan Van depremidir. Depremde 644 kişi hayatını kaybetmiş, 1996 kişi yaralanmıştır. Maddi olarak da büyük kayıplara yol açan deprem nedeniyle bina stoklarının %77'si bir şekilde zarar görmüştür (AFAD, 2014, s.23). Deprem sonrasında Van'daki ticari hayat durma noktasına gelmiş, şehirde yaşayan insanlar belli bir süreliğine de olsa göç etmiştir. Zira 2011 yılında nüfus ilde %1,24 oranında daralmıştır. (AFAD, 2014, s.11)¹²

¹¹ Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA), TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Coğrafi Konum ve İklim Raporu, 2011

¹² AFAD raporuna göre incelenen 186.636 bina stokunun %77'sinin zarar gördüğü belirtilmektedir. (AFAD, 2014, s.23)

Bu durum da kaçınılmaz olarak maddi kayıplara neden olmuştur (Erbay, Abori Şubat Sayısı, 2015).

Yatırım ortamı açısından görüşmelerde öne çıkan bir diğer husus ise barış sürecinin sekteye uğramaması gerektiğidir. TRB2 bölgesinde yatırım koşullarının gelişmesi için, toplumsal barışın sağlanması gerektiği konusunda genel bir fikir birliğinden bahsetmek yanlış olmayacaktır.

2.2 İnsan Hakları

Kadın istihdamı açısından irdelendiğinde kadının bölgedeki durumu olumsuz bir tablo çizmektedir. 2013 yılında bölgede kadının işgücüne katılma oranı %20,4 ile %30,8 olan Türkiye ortalamasının altındadır. İstihdam edilen kadınların %73,5'i ise tarım sektöründe yer almaktadır. Dolayısıyla, kadının tarımdışı sektörlerde istihdamının oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede 150 ve üzeri kadın çalışanı olan firmaların çok az olması kreş açma zorunluluğunun bölge genelindeki firmalar için bir gereklilik olmaktan çıktığını da göstermektedir. Ancak, bölgede ergen yaşta annelik (Demirdilek vs., 2014, s.80-81) ve doğurganlık oranı da yüksektir. Dolayısıyla, kadının çalışması önündeki engellerin kalkması için bölgede kamu, özel sektör ve yerel yönetimler işbirliğinde kreşler kurulması desteklenmelidir (Bakırcı, Karadeniz, Yılmaz, Lewis, Durmaz, 2014, s.70). Diğer yandan, özellikle Van ve Hakkari illerinde kadının yerel yönetimlerde ve parlamentoda temsilinin arttığı, cinsiyet eşitliği endeksi bağlamında da bu illeri yukarıya çıkarttığı görülmektedir (Demirdilek vs, 2014).

Türkiye’de engellilerin toplumsal hayata katılımı konusunda birçok sorunla karşılaştığı bilinen bir gerçektir. (Subaşıoğlu, 2008, s.430) Bölgede de benzer sorunlar dillendirilmektedir.

Mülteci sorunu bu bölgede de artmaya başlamıştır Mültecilerin sosyal hayata katılımı yönünde sıkıntılar mevcuttur. Van’da yaklaşık olarak bin civarında Suriyeli mülteci yaşadığı, bunların bir kısmının hayırseverlerin desteğiyle geçindiği, maalesef diğerlerinin sokaklarda dilenerek yaşam mücadelesi verdiği belirtilmektedir (Erbay, Abori, Şubat sayısı, 2015).

2.3 Çalışma Koşulları

İş güvenliği açısından bölge bazında kayıtlı veri bulunmamaktadır. İş güvenliği konusunda birtakım problemler dillendirilmesine karşılık, son yıllarda bölgede ölümcül iş kazalarına rastlanmadığı da ifade edilmektedir.

Sendikalaşma açısından bakıldığında ise bölgede yer alan dört ilin sendika oranlarının %9,8 olan ülke ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir.¹³ Sendikalaşma düzeyinde görülen yüksekliğin kayıtlı istihdamda kamunun ağırlığına işaret edebileceği düşünülmektedir.¹⁴

Van depremi sonrasında afetten korunmaya yönelik çalışmalar artırılmıştır. Firmaların afet yönetimine yönelik özel uygulamaları olmasa dahi afetin olası etkileri üzerinde bilinci kısmen artmıştır. Ancak, bunu bir firma stratejisi olarak gördükleri maalesef söylenememektedir.

¹³ Bitlis (%12,46), Hakkari (%16,01), Muş (%17,43), Van (%12,69)

¹⁴ Bölgede Hak-iş ve Türk-iş bağlı sendikaların genellikle kamuda örgütlenen kollarının yer aldığı görülmektedir.

Bir diğerk önemli sorun ise bölgedeki kayıtdışılık seviyesidir. Bölgede kayıtdışı istihdam oranı yüksektir (DAKA, 2014, s.192) ve bu da güvencesiz çalışma koşullarının önünü açmaktadır.

2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik

Bölge düzensiz şehirleşme ve yapılaşmanın sıkıntılarını çekmektedir. Sanitasyon değerleri açısından bölge Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır (DAKA, 2014, s.14). Bölge nüfusunun sadece %60'ı kanalizasyon şebekesinden yararlanma olanağına sahiptir. Oysa bu oran Türkiye geneli için %88'dir (DAKA, 2014, s.15).

Bölgedeki OSB'lerin tesislerinde de firmaların çevreye olumsuz etkilerinin azaltılması bağlamında sıkıntılar görülmektedir. Örneğin Van Merkez'de bulunan OSB'de sanayilerin kendilerine ait ön atıksu tesisi ve merkezi su arıtma tesisi olmasına karşılık, evsel atık, proses atık tesisleri bulunmamaktadır. Muş'taki OSB'de ise su arıtma tesisi bile bulunmamaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı).

Öte yandan bölge yenilenebilir enerji açısından önemli avantajlara sahiptir. Van özellikle radyasyon değerleri bakımından Karaman ve Antalya'dan sonra gelmektedir. En yüksek güneşlenme süresi bakımından ise Hakkari ilk, Van ikinci sıradadır (DAKA, 2014, s.13). Ayrıca bölgede 13 jeotermal sahası yer alırken, biyogaz ile elektrik enerjisi üretme potansiyeli de mevcuttur.

Bunlara ek olarak, organik tarım için de bölge uygun görünmektedir. Özellikle Muş ilinin su ve toprak yapısının organik tarıma uygun olması bu ilin vizyonunda güçlü bir şekilde yer almaya başlamaktadır.

2.5 Kurumsal Yönetim

Bölge firmalarının, Ak-Sa Enerji, Aşkale Çimento gibi birkaç büyük firması bir kenara bırakılırsa, çok büyük bir çoğunluğunda profesyonel yönetici bulunmadığı belirtilmektedir. Aile anayasası gibi kavramlar henüz firmaların gündeminde yer almazken, yönetim kurullarının aktif olarak çalışmadığı, daha ziyade iş sahibinin kararlarının belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

Ayrıca, şirketlerin vizyon ve misyonlarının belirgin olmadığı, şirketlerin kısa vadeli planlar üzerinden hareket etmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır (Demirci, 2014). Dolayısıyla bölgedeki firmaların kurumsal yönetim prensiplerinin uygulanması konusunda birtakım eksiklikleri olduğu düşünülmektedir.

2.6 Paydaş İlişkileri

Bölgede paydaş ilişkileri, sivil toplum, üniversite, kalkınma ajansları, büyük şirketler ve dış ticaret bağlantıları üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır.

Sivil toplum açısından değerlendirildiğinde sivil toplum bölgede istenilen düzeyde güçlü görünmemektedir. Nitekim faal dernek sayısı bakımından incelendiğinde bölgedeki iller İstanbul hariç Türkiye faal dernek ortalamasının altında görünmektedir. Öte yandan iş dünyası örgütleri bakımından bir canlanmadan bahsetmek mümkündür. 2013 tarihinde kurulan VADSİAD ve akabinde TÜRKFED'e bağlı kurulan DOĞUSİFED iş dünyası bakımından bölgede hareketliliğe işaret etmektedir.

Üniversite-sanayi işbirliği konusunda eksiklikler olmasına karşılık teknokentlerin kurulması bölgede özel sektör-üniversite işbirliğini artırmıştır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)'nın destekleriyle ilde firmaların kurumsallaşması yönünde atılan adımlar da dikkate değer bir özellik taşımaktadır. DAKA destekleri ile ortaya çıkan başarı öyküleri bölgede bu kapsamda bir kıpırdanma olduğuna da işaret etmektedir. Dolphinbay Boya örneğinin ajans desteklerinin de yardımıyla tüm TSE belgelerini almıştır.¹⁵

Merkezi İstanbul, İzmir gibi şehirlerde yer alan büyük şirketlerin bu illerde faaliyetleri yaygındır. GSM Operatörlerinin çağrı merkezleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Bir diğer paydaş ilişkisi ise büyük firmaların bayilikler aracılığıyla bölgedeki firmaların kurumsallaşma yönünde, örneğin kayıtlı istihdamın desteklenmesi yönünde yaptığı katkılardır.

Yurtdışına yapılan ihracatın ildeki firmaların kurumsal kapasitesi üzerindeki etkisi yok denecek kadar azdır.

2.7 Hayırseverlik

Firmaların hayırseverlik faaliyetleri ilde yaygın olmasına karşılık, örf ve adetlerin etkisiyle yapılan hayırseverliğin bölgede saklandığı belirtilmektedir. Hayırseverlik faaliyetlerinin daha çok dini destekler şeklinde yapıldığı da vurgulanmaktadır. İhtiyaç sahiplerini giydirmek, sadaka vermek bir hayır işlevi olarak görülmektedir.

Van'da hayırseverlik konusunda Doğu Şirketler Grubu iyi bir örnek oluşturmaktadır. Engelliler için akülü araba kampanyası yapmıştır. Bölge diasporasının yaptığı hayırseverlik faaliyetlerine ise Bitlis'te Eren Holding'in sosyal sorumluluk faaliyetleri örnek gösterilebilir.

Van depreminin ardından ille yönelik hayırseverlik faaliyetlerinde önemli bir artış görülmüştür. Gerek bölge içindeki firmalar, gerekse bölge dışındaki firmaların kan bağışısı kampanyaları, eğitim destekleri, aynı katkıları ile ilin yaraları sarılmaya çalışılmıştır.

Kutu 2 Turkcell

Deprem sonrasında, Turkcell'in 5 milyon lira bağışlayarak başlattığı Van için Türkiye Kumbarası projesi kapsamında, her kesimden gelen bağışlar ile birlikte kente 192 kişilik bir öğretmen kampüsü ve 132 kişi kapasiteli bir öğrenci yurdu kazandırıldı. Ayrıca proje kapsamında 100 öğrenciye de eğitim bursu sağlandı.

Özetle bölgede hayırseverlik faaliyetleri yaygın olsa da bir firma stratejisi çerçevesinde yapılmamaktadır. Dolayısıyla, bu tür hayırseverlik faaliyetlerinin firmaların uzun dönemli stratejileri çerçevesinde formüle edilmesi teşvik edilmelidir.

¹⁵ DAKA, <http://www.daka.org.tr/?cmd=page&id=102#pager0>

3. Ek /Görüşme Listesi

Agit Arslan, Tatvan Sanayici ve İşadamları Derneği
Ahmet Ertürk, İnşaat Mühendisleri Odası YK Üyesi
Dr. Emin Yaşar Demirci, DAKA Genel Sekreteri
Ersin Demirel, İnşaat Mühendisleri Odası YK Üyesi
Kamuran Turgut, İnşaat Mühendisleri Odası YK Başkanı
Mehmet Zeki Bukay, Makine Mühendisleri Odası YK Başkanı
Muzaffer Gür, DOĞUSİFED Genel Sekreteri
Müslüm Erbay, Doğu Madenciler Derneği Başkanı
Necdet Takva, Van Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
Ömer Faruk Özer, Makine Mühendisleri Odası YK Üyesi
Sedat Saçar, İnşaat Mühendisleri Odası YK Üyesi
Serdar Altan, Van TV Genel Yayın Yönetmeni
Sinan Kibar, KOSGEB, KOBİ Uzman Yardımcısı
Veli Kaya, Hakkari Genç İşadamları Derneği Başkanı
Zahir Kandaşoğlu, Doğu Şirketler Grubu Yönetim Kurulu Başkanı

TRC2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

DİYARBAKIR

URFA

TRC2 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

1. TRC2 Bölgesi Genel Görünümü

TRC2 bölgesinde yer alan Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri, Fırat ve Dicle nehirleri havzasındaki Yukarı Mezopotamya Bölgesi'nde yer almaktadır. Her iki ilin nüfusu 2014 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre toplam 3.480.715 kişidir. Bu sayı Türkiye'nin toplam nüfusunun %4,4'üne denk gelmektedir. Bölge başta Suriye ve Irak olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ile yakın ilişkilere sahiptir. Bölgenin Suriye ile sınırı bulunmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014).

Şanlıurfa ve Diyarbakır, ülkenin nüfus büyüklüğü açısından dokuzuncu ve on ikinci büyük kentleridir. Buna rağmen sosyo-ekonomik verileri bölgenin diğer bölgelere kıyasla geride kaldığını ortaya koymaktadır. Kalkınma Bakanlığı'nın 2011 yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi araştırmasına göre Diyarbakır tüm iller arasında 67., Şanlıurfa ise 73. sırada yer almıştır.

Bölgede eğitim göstergeleri ise Türkiye ortalamasının altında bir görünüm sergilemektedir. Orta öğretimde okullaşma oranı Diyarbakır'da %55 ve Şanlıurfa'da %44 seviyesinde iken Türkiye'de bu oran %77'dir. Bununla birlikte Dicle ve Harran üniversiteleri sayesinde, iki ilde de yükseköğretim veya fakülte mezunu sayısı artmıştır. Ancak yine de yükseköğretim mezunlarının bölgedeki oranı (%6-7), Türkiye ortalamasının (%11) altındadır.

TRC2 bölgesinde tarımın gayrisafi katma değer (GSKD) içindeki payı %24 seviyesi ile Türkiye ortalamasının çok üzerindedir (%9). Bölgede sanayinin GSKD içindeki payı %19 iken hizmetlerin payı ise %57'dir. Şanlıurfa'daki kentleşme oranı, tarımın bölgedeki payını destekler niteliktedir.

Nüfus kalabalık olmasına karşılık bölgede işgücüne katılım çok düşük düzeydedir (%38). İşsizlik oranı ise Türkiye ortalamasının (%9) neredeyse iki katıdır; Diyarbakır'da işsizlik %19, Şanlıurfa'da ise %16 seviyesindedir. Bölgede işsizliğin ve gelir seviyesinin düşüklüğüne bağlı olarak kayıtdışı istihdamın da yüksek olduğu bilinmektedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014, s. 69).

Dikkat çeken bir diğer gösterge ise bölgede yeşil kartlı kişi sayısının toplam nüfus içindeki oranıdır (%31,6). Bu oran bölgede yaklaşık üç kişiden birinin yeşil kartlı olduğunu göstermektedir. 1980'lerde başlayan ve 1990'larda devam eden çatışma ortamı, bölgeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumun istihdam piyasaları üzerindeki etkisi ise çok belirgindir.

2. TRC2 Bölgesinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü

2.1 Girişimcilik Düzeyi

TRC2 bölgesinde girişimcilik düzeyinin 2000'li yıllarda arttığı gözlenmektedir. Özellikle Irak ile olan ilişkiler, son dönemde girişimciliğin artmasında önemli rol oynamıştır. Bunun en önemli göstergesi de 2004'te 49,4 milyon dolar seviyesinde olan ihracatın, 2014'te 10 kat artarak 562 milyon dolara yükselmesidir (Türkiye'den Irak'a yapılan toplam ihracat ise sadece

6 kat artmıştır). Aynı zamanda 2002'den bu yana bölgede ihracatçı firma sayısında da artış görülmektedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014, s. 119).

Suriye ile 2009 yılı sonunda karşılıklı vizelerin kaldırılması, bölge ekonomisine olumlu yansımıştır. Şanlıurfa'dan 2007'de Suriye'ye yapılan ihracat 8,7 milyon dolarken, 2009'da 57,5, 2010'da ise 80,8 milyon dolara çıktığı görülmektedir. Ancak, 2011 yılı başında Suriye İç Savaşı'yla birlikte, dış ticaret büyük ölçüde olumsuz etkilenmiş ve 2012 yılında bölgeden bu ülkeye yapılan ihracat dip noktasını görmüştür. Hatta TOBB'un şirket istatistiklerine göre, 2011 ve 2012 yıllarında kurulan şirket sayılarının bir önceki yıllara göre %6 ve %14 oranında azaldığı görülmektedir. 2013 ve 2014 yıllarında Suriye'ye yapılan ihracat yeniden toparlanmaya başlamışsa da halen savaştan önceki seviyesine ulaşamadığı görülmektedir.

2014'ün ortalarında Irak'ta IŞİD'in yarattığı terörün artması nedeniyle, Irak'a giden tırlar güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.¹⁶ Bu durum, Irak ile olan ticari ilişkilerin kısmen sekteye uğramasına neden olsa da bölgeden yapılan ihracatta önemli düşüşler kaydedilmemiştir. (2014 yılında Irak'a TRC2 illerinden yapılan ihracat bir önceki yıla göre %2,4 oranında azalmıştır.)

Bunlara ilave olarak girişimcilik, bölgede 1980 ve 90'larda devam eden çatışmalar nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. Bölgenin ekonomisi, barış ve çözüm süreci ile birlikte iyiye gitmeye başlamıştır. Nitekim 2002 yılında bölgede kurulan şirket sayısı 329 iken, 2014'te bu sayı 1353'e çıkmıştır. (Türkiye'de bu artış %87 iken bölgede %311 düzeyindedir). Girişimcilikteki bu artış, yatırım ortamının çözüm süreci ile birlikte olumlu yönde ilerlediğini göstermektedir.

2.2 İnsan Hakları

Kadınların okuma yazma oranı 2008'den 2013'e her iki ilde de gelişim göstermiştir. 2013'te okuma yazma bilmeyen kadın oranı, Diyarbakır'da %18'e, Şanlıurfa'da ise %21'e gerilemiştir. Buna karşılık okuma yazma bilmeyen kadın oranı yine de yüksek kalmaktadır (Türkiye ortalaması %4,6).

Ekonomik kalkınma ve gelişmişlik açısından önem teşkil eden kadının işgücüne katılım oranı (%13,3) ise TRC2 bölgesinde Türkiye ortalamasının (%30,8) çok gerisindedir. Kadınların bölgede ekonomik sosyal ve kültürel hayata yeterince dahil olamamasının bu durumda etkin olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷

Bölgede kadın istihdamı ise geçmişe göre olumlu bir tablo sergilemektedir. Buna karşın bölgenin feodal kültürel yapısı nedeniyle, kadının iş hayatında halen sorunlarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. *"Bölgenin feodal kültürel yapısının kadını ev içinde tutması, çok çocuklu hane yapısının yaygın olması, Bölge istihdam olanakları içinde kadına yer verilmemesi ve işsizliğe, yoksulluğa rağmen kadınların işgücüne katılımında ilerleme kaydedilmeyişi Bölgede önemli bir toplumsal sorun alanına işaret etmektedir."* (KKA, 2014, s.67)

Diyarbakır'da kadın çalışanların erkek çalışanlardan daha düşük ücretle çalışması nedeniyle tekstil sektöründe yoğunlukla istihdam edildiği ifade edilmektedir (Mayda, 2015). Ayrıca kadınların kayıtdışı ve merdiven altı işlerde çalıştığı da belirtilmektedir.

¹⁶ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/06/140613_isid_ihracat

¹⁷ Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014-2023 Bölge Planı, Analiz ve Genel Değerlendirme, sayfa 66

Öte yandan, bölgede kadının siyasi karar mekanizmalarına katılımının yüksek oranda arttığı görülmektedir. Zira Diyarbakır tüm iller arasında kadının karar mekanizmalarına katılımının en yüksek olduğu kenttir (Demirdilek, Şener, 2014, s.7). Bu durum, kadının cinsiyet eşitliği endeksindeki yerini yükseltmektedir. Kadının karar mekanizmalarına katılımının artması, bölgede kadının çalışmasına olan bakış açısını da olumlu etkilemiştir.

Türkiye’de engellilerin iş hayatına katılımında birçok zorlukla karşılaştığı bilinmektedir (Subaşıoğlu, 2008). Aynı şekilde, bölgede çalışan engelli kişi oranının çok düşük olduğu görüşmelerde dile getirilmiştir (Bayram, 2015). Bölgede en az bir engeli olan nüfusun tüm nüfusa oranı Türkiye ortalamasına (%6,9) yakın durumdadır (Diyarbakır’da %8,3 ve Şanlıurfa’da %6,7). Bu nedenle bölgede engelli kişi farkındalığı artıracak çalışmaların yapılması gereklidir.

IŞİD’in, Irak’ın Türkiye’ye yakın illerinden Kobani’ye saldırması, bu kentten Türkiye’ye yoğun sayıda insanın kaçmasına neden olmuştur. IŞİD’in Şengal’e saldırması sonucunda ise, şehirden kaçan Ezidiler’in bir bölümü Diyarbakır’ın Yenişehir ilçesinde açılan kamplarda kalmaktadır. Bölgede yapılan görüşmelerde belirtildiği üzere, kamplarda yaşayan mültecilerin kayıtdışı işlerde çalışmaları tercih edilmediğinden, bölgedeki sığınmacıların çalışma hayatına katılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, kamplarda yer alan sığınmacılara her türlü yardım, hem kamu hem STK hem de halk tarafından gerçekleştirilmektedir.

2.3 Çalışma Koşulları

Bölge genelinde kayıtdışı istihdamın yoksulluk ve işsizliğe bağlı olarak yüksek olduğu belirtilmektedir. Kayıtdışılık sorunu ise, güvencesiz çalışma koşulları sorununu beraberinde getirmektedir. (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013, s.69) Yapılan görüşmelerde de bu sorun sıklıkla dile getirilmiştir. Bu nedenle bölgede iş güvenliği konusunda derinlemesine analiz yapılmasına ihtiyaç vardır.

Bölgede sendikalaşma oranları ise Türkiye ortalaması (%9,8) ile benzerlik taşımaktadır (Diyarbakır %9,2 ve Şanlıurfa %10,2). Bölgede 100’den fazla kişi çalıştıran firma sayısı az olduğundan, özel sektörde sendikalaşmanın yok denecek kadar az olduğu vurgulanmıştır. Kayıtdışı istihdam oranının fazla, işgücüne katılım oranının ise az olduğu göz önüne alındığında sendikalaşmanın genel olarak kamuda yaygın olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸

2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik

Bölge illeri SO2 salınımına göre, Türkiye’deki iller sıralamasında ortalarında yer almaktadır. Ancak bölge PM10 (partikül madde) salınımında çok daha kötü bir tablo sergilemektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı). Bölgede atığın ise, birincil çevre sorunu olduğu belirtilmektedir.¹⁹ Diyarbakır’daki bir ve Şanlıurfa’daki iki organize sanayi bölgesinin belediye sözleşmeli atık tesisleri bulunmaktadır. Ancak Diyarbakır OSB ve Şanlıurfa Birecik OSB’nin henüz altyapı çalışmaları tamamlanmamıştır (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, OSB Bilgi Sitesi).

Diyarbakır ve Şanlıurfa Türkiye’de güneşlenme oranı yüksek olan iller arasındadır.²⁰ Ancak bu potansiyeli değerlendirecek enerji santrali çalışmaları, maliyetin yüksek olması nedeniyle henüz hayata geçmemiştir. Bununla birlikte belediyelerde veya hanelerde güneş enerjisi ile su ısıtma sistemlerinin mevcut olduğu dile getirilmiştir (Mayda, 2015).

¹⁸ Hak-İş ve Türk-İş’in bölge illerinde yer aldığı sendikaların kamu ağırlıklı olduğu görülmektedir.

¹⁹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu, 2012

²⁰ Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası

TC2 bölgesi, topraklarında kimyasallara bağlı kirlenmenin düşüklüğü ve geniş tarım arazilerine sahip olması nedeniyle organik tarım potansiyeli taşımaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013, s.151). Özellikle Şanlıurfa'da olmak üzere, Diyarbakır'da da organik tarımın kırsal kesimde sürdürüğü görüşmelerde dile getirilmiştir.

Bölge su ve toprak kaynakları bakımından zengin olmasına rağmen, son yıllarda nüfus artışı, çevre kirliliği tehditleri ve sanayiye bağlı olarak aşırı kullanımı nedeniyle zarar görmektedir. Özellikle Harran Ovası'nda son yıllarda aşırı sulama ve su drenajı yetersizliği nedeniyle tuzlanma sorunu görülmüştür (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014, s. 79). Bu nedenle tarım arazilerinin daha verimli kullanılması için bilinçlendirme artırılmalıdır.

Coca Cola'nın "Harran Ovası Gece Sulama Projesi", bölgede çevre ve sürdürülebilirlik için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu proje ile 2015 yılı sonunda Harran Ovası'nda en az 1,1 milyar litre su tasarrufu yapılması hedeflenmektedir. (Coca Cola, Hayata Artı Vakfı)

2.5 Kurumsal Yönetim

Bölgede Dimer, Karavil Grup, fason üretim yaptıran Boyner Grup gibi büyük firmalar haricinde, firmalar genel olarak küçük ölçeklidir. Bu nedenle aile anayasası veya stratejik yönetim gibi kavramların küçük aile şirketlerinde pek fazla yer almadığı dile getirilmektedir. Firmalarda alınan kararların, genel olarak firma sahipleri tarafından verildiği de görüşmelerde sıklıkla ifade edilmiştir (Aktar, 2015).

Öte yandan, bölgedeki bir diğer sorun, işbirliği kültürünün zayıflığıdır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014, s. 72). İşbirliği ve ortaklık kültürünün zayıflığı da kurumsal yönetim prensiplerinin yeteri kadar uygulanmadığını düşündürmektedir.

Kurumsalyönetimiolumsuzetkileyenbirdiğerunsurisenitelikli elemanların bölgedendiğer büyük şehirlere göç etmesidir. Bu durum özellikle, kentleşme oranı yüksek olan Diyarbakır'da göze çarpmaktadır. Zira köyden kente gelen niteliksiz göç güvencesiz ve mevsimlik işlerde kayıtdışı olarak çalışmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013, s.51). Nitelikli kişilerin ise diğer şehirlere göç etmesi, özel sektörün gelişmesini önlemiştir. Bu nedenle bölgede nitelikli elemanların kalmasını sağlayacak yatırımların yapılması gerekmektedir.

2.6 Paydaş İlişkileri

Bölgede paydaş ilişkileri, sivil toplum, üniversite, kalkınma ajansları, büyük şirketler ve dış ticaret bağlantıları üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır.

Bölgedeki faal sivil toplum derneklerinin çokluğu göze çarpmaktadır. Bir önceki yıla göre toplam faal dernek sayısı 2014'te %15 oranında artmıştır. Türkiye'de ise bu oran %10,5 civarındadır. TÜRKONFED'e bağlı bulunan Doğu ve Güneydoğu İş Dünyası Federasyonu (DOGÜNSİFED) bünyesinde yer alan dernekler, bölgedeki aktif iş dünyası sivil toplum kuruluşlarına iyi birer örnek teşkil etmektedir. TÜRKONFED'in kurucu üyelerinden olan ve 10 yıllık geçmişe sahip DOGÜNSİFED, günümüze kadar gerçekleştirdiği faaliyetler ve işbirlikleri ile bölgedeki STK'lar açısından örnek bir kurumdur.

Diyarbakır'da 1974'te kurulan Dicle Üniversitesi ve Şanlıurfa'da 1992 yılında kurulan Harran Üniversitesi bölgede geçmişi köklü olan ve illere önemli katkı sağlayan kurumlardır. Bu üniversitelere bağlı Dicle Teknokent ve Harran Teknokent'in altyapıları tamamlanmıştır. Yine de bölgede üniversite-sanayi işbirliğinin daha da artırılması gerektiği dile getirilmektedir.

Güneydoğu Anadolu'daki 10 ili kapsayan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) dikkat çekmektedir. GAP'ın sağladığı destekler ile, sosyal ekonomik kalkınma, sosyal gelişme, altyapının geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu nedenle hazırlanan 2008-2012 GAP Eylem Planı'nda bu dört başlık altında kalkınma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Aynı şekilde Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın da bölgede sağladığı hibeler ve desteklerin birçok projeye katkı sağladığı görülmektedir. Örnek olarak, Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın sağladığı desteklerle Öz Dicle Camcılık, Piramit Dekorasyon gibi firmalar üretim kapasitelerini geliştirmiş, Medipro Ortopedi gibi firmalar ise inovasyon yapmışlardır. Anı Süt Ürünleri firması ise Ajans'tan aldığı destekle üretim kapasitesini artırmış böylelikle 100.000'e yakın Suriyeli misafirin günlük süt ihtiyacını karşılamıştır. Ajans'tan destek alan firmaların da ISO belgesi alarak üretim kalitelerini artırmaları olumlu bir işarettir.

Bölgede Irak'a ihracat yapan firmaların çoğunun ISO belgeli oldukları ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Irak'a yapılan ihracatın bölge firmalarının kurumsal kapasitesini artırıcı şekilde etkilediği görülmektedir.

2.7 Hayırseverlik

TRC2 bölgesinde de, tıpkı Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin genelinde olduğu gibi yapılan dini yardımlar sıklıkla yapılmasına rağmen dile getirilmemektedir. Bu bölgede de Ramazan ayında yapılan gıda yardımlarının yanı sıra, cami yaptıma ve ihtiyacı olan çocuklara burs verme gibi yardımlar mevcuttur.

Bölgedeki STK üyeleri ve firmaların da yaptıkları hayırseverlikler diğer firmalar için iyi birer örnek teşkil etmektedir. Diyarbakır İş Kadınları Derneği (DİKAD) Başkanı Reyhan Aktar, Lice'nin Yaprak Köyü'nde ve Diyarbakır Merkez'de kadın istihdamını artırmak için birer halı dokuma atölyesi kurmuştur. İçkale Grubu'nun kurucusu merhum Mehmet İçkale de Diyarbakır'da kurduğu ilk ve orta okullar, Urfa'da ise iş adamları Abdülkadir Göncü ve Fevzi Yeşilçimen ile Koç Haddecilik firmasının kurduğu okullar bölgede yapılan hayırseverliğe iyi birer örnektir.

Okul kurma ve dini yardımların yanı sıra, Kobani'nin işgali nedeniyle Diyarbakır'a gelen kişilere, belediye, valilik, AFAD ve STK'ların işbirliği yaparak kamplar kurduğu ve yardım sağlandığı belirtilmektedir (Aktar, 2015). Bölgede aynı zamanda firmalar, marketler ile anlaşarak belirli bir miktar maddi yardım içeren kartlar çıkararak bu kartları yardıma muhtaç kişilere iletmektedir.

Kısaca, bölgede yapılan yardımların yaygın olduğu görülmektedir. Ancak bu yardımlar belirli bir firma stratejisi içerisinde gerçekleştirilmemektedir. Bu nedenle, firmaların bu hayırseverlik faaliyetlerini uzun dönemli firma stratejilerine almaları, firmaların görünürlükleri adına da yararlı olacaktır.

3.Ek/ Görüşme Listesi

Ferdani Gökdere – Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri
Musa Mayda – Diyarbakır Makine Mühendisleri Odası Şube Müdürü
Reyhan Aktar – Diyarbakır İş Kadınları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı
Sait Bayram – Özgür Haber Yayın Koordinatörü ve Yazı İşleri Müdürü
Selami Ceylan – Doğu Güneydoğu Sanayici ve İş Adamları Dernekleri Federasyonu Genel Sekreteri
Selçuk Mengüverdi – Karacadağ Kalkınma Ajansı Diyarbakır Yatırım Destek Ofisi Uzmanı
Şahismail Bedirhanoğlu – Doğu Güneydoğu Sanayici ve İş Adamları Dernekleri Federasyonu Yönetim Kurulu Başkanı

Kutu 3 Boyner Grup

Sosyal Sorumluluk/ Topluma Yatırım

Boyner Grup olarak “TÜRKONFED Girişimler için Sosyal Sorumluluk Projesi” kapsamında bulunan TRA1, TRB1, TRC3, TRA2, TRC2 ve TRB2 bölgelerinde 2008-2015 arasında yürüttüğümüz Nar Taneleri: Güçlü Genç Kadınlar ve Mutlu Yarınlar projemiz ile yer aldık. Projemiz kapsamında yetiştirme yurtlarında yetişmiş genç kadınların hayata ve istihdama hazırlanması ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne Bağlı Yurtlarda görev yapan ekiplerin mesleki ve kişisel gelişimlerinin desteklenmesini hedefledik.

Projemizin birinci döneminde 18-24 yaş arası Türkiye’nin tüm illerinde bulunan genç kadınlar ile çalıştık ve bölgedeki tüm iller çalışma illerimizdi. Projemizin ikinci döneminde ise TÜRKONFED projesinin yürütüldüğü illerden biri olan Diyarbakır ve Sivas ve illerinde çalışmaya başladık ve bu illerde 2015 yılında da çalışmalarımız devam ediyor.

Dipnot / bilgi: Nar Taneleri Güçlü Genç Kadınlar Mutlu Yarınlar projemiz, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Boyner Holding ve bağlı ortaklıkları tarafından, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) teknik desteği ile Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye İnsan Yönetimi Derneği (PERYÖN) ve TAPV Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı ortaklığında yürütülüyor.

Tedarik Zincirinde Sürdürülebilirlik

Koşulsuz Müşteri Mutluluğu ilkemiz uyarınca müşterilerimize sunduğumuz ürünlerimiz ile ilgili müşterilerimizden gelen tüm soruları eksiksiz yanıtlayabilmek, sürdürülebilir bir tedarik zincirini özel marka üretimlerimiz için tesis etmek, kurumsal sorumluluk ilkelerimizi etkilediğimiz tüm iş ortaklarımıza doğru yaygınlaştırmak amacıyla özel marka ürünlerimizi üreten tedarik zincirimizde sosyal uygunluk çalışmalarımızı yürütüyoruz. Çalışmalar kapsamında tedarikçilerimize sosyal uygunluk denetimlerimizi gerçekleştiriyor ve akabinde eksik ve yetersiz olduğunu tespit ettiğimiz konularda olumlu eylemde bulunmalarını sağlamak amacıyla düzenleyici aksiyon planlarımızı hazırlıyoruz. Bu kapsamda da ise TÜRKONFED projesinin yürütüldüğü illerde iş ortağımız olan tedarikçilerimizi sosyal uygunluk programımıza aldık ve tedarikçilerimizin sosyal ve çevresel performanslarını izliyor ve onların bu konuda kapasitelerinin geliştirilmesini destekliyoruz.

TRC3 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

BATMAN

MARDİN

ŞİİRT

ŞIRNAK

Fotoğraflar: Mardin Valiliği, Batman Valiliği,
Şirnak Valiliği, Siirt Valiliği

TRC3 BÖLGESİ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK GÖRÜNÜMÜ

1. TRC3 Bölgesi Genel Görünümü

Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsayan TRC3 bölgesi, Türkiye yüzölçümünün %3,39'unu ve 2.153.921 kişilik nüfusu toplam nüfusun %2,77'sini oluşturmaktadır. Dicle nehrinin orta kısmında yer alan bölge Suriye ve Irak ile sınır komşudur. Bölge illerinden Mardin, İslam, Hristiyanlık ve Süryanilik kültürlerini birleştiren kent dokusu ile UNESCO kültürel miras listesine girmeye aday bir kenttir. Bölge, Ortadoğu ülkelerine açılan ticari kapıları ve kültürel zenginliklerine karşın hala sosyo-ekonomik göstergeler açısından Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır (Dicle Kalkınma Ajansı, 2011).

TRC3 bölgesinin sosyo-ekonomik göstergeleri, bölgenin orta-düşük gelirli bölgeler arasında olduğuna işaret etmektedir. Nitekim 2011 yılında bölgenin gayrisafi katma değeri (GSKD) 4.689 dolarken Türkiye ortalaması 9.244 dolardır. Bölge, 4.176 dolar gayrisafi bölgesel hasıla değeri ile orta-düşük gelir tuzağında yer alan sekiz bölge arasında beşinci sırada yer almaktadır (Yeldan E., Taşcı K., Voyvoda E., Özsan M., 2012).

Kalkınma Bakanlığı'nın 2011 yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre ise, bölge illeri altıncı kademe gelişmiş iller arasında yer almaktadır. Çalışmaya göre tüm iller arasında Batman 70. sırada iken, Mardin 74., Siirt 77. ve Şırnak 78. sıradadır. Bölge illerinin altıncı kademe gelişmiş iller arasında olmaları, bölgenin sosyo-ekonomik açıdan diğer kademedeki illerden daha geride olduğuna işaret etmektedir.

Bölgede yüksek doğum oranı, hanehalkı büyüklüğünün (6,3) Türkiye'den (3,6) çok daha yüksek olmasına yol açmaktadır. (DİKA, TRC3 Mevcut Durum Analizi, 2011). Aynı zamanda, TRC3 bölgesinde genç nüfus oranı %61 seviyesi ile Türkiye ortalamasından çok daha yüksektir (%41).

Bölgenin genç nüfus oranına rağmen işgücüne katılım oranı (%36,9) Türkiye ortalamasının çok gerisindedir (%50,9). Bölge illerindeki işsizlik oranları ise Türkiye'nin en yüksek değerlerine sahiptir.

İstihdam piyasası göstergelerinin yanısıra bölgedeki yeşil kartlı kişi oranı da dikkat çekicidir. Türkiye'de yeşil kartlı nüfusun toplam nüfusa oranı %10 iken bu oran TRC3 bölgesinde %30,2'dir. TRC3 bölgesi de tıpkı diğer Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gibi 1980 ve 1990'daki çatışma ortamından olumsuz etkilenmiştir. Doğal olarak bu durumun istihdam piyasalarında olumsuz yansımaları olmuştur.

2. Bölgenin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Görünümü

2.1 Girişimcilik Düzeyi

Son yıllarda TRC3 bölgesinde girişimciliğin gelişmekte olduğu görülmektedir. Bölgede kurulan şirket sayısı 2002'den 2014'e yaklaşık 3 kat artmıştır. Bölgenin sektörel yapısının ise zamanla değişim geçirdiği görülmektedir. 2004'te tarımın GSKD içindeki payı %21,2 iken 2011'de %17,3'e gerilemiş, sanayinin payı ise %23,1'den %28,8'e yükselmiştir. Burada göze çarpan unsur, bölgede tarıma dayalı sanayinin zamanla gelişmiş olmasıdır. Aynı zamanda

bir diğ er unsur da, bölgesel teş vikler sayesinde yapılan yatırımların sağ ladiğı dönüş ümdür. Yatırım teş viklerinin Mardin’de tarım ve hizmetler sektörüne, Batman ve Siirt’te imalat sanayi sektörüne katkı sağ ladiğı görülmektedir (DİKA, Mevcut Durum Analizi, 2011, s.61).

Son dönemde yarısından fazlası tarıma dayalı sanayi sektörü firmalarından oluşan Mardin Organize Sanayi Bölgesi’nin doluluk oranı %100’e yakındır. Batman’da da yatırım ortamında bir dönüş üm gözlenmektedir. Batman’da petrol gibi yeraltı kaynaklarına yapılan yatırımlar sanayide dönüş ümün önünü açmıştır.

TRC3’te girişimciliğ in artmasına, bölgenin Ortadoğ u ö lkeleri ile olan komş uluğ u da katkı sağ lamıştır. Zira bölgeden Irak’a yapılan ihracat 2004’ten 2014’e üç kat, Suriye’ye yapılan ihracat ise on kat artmıştır. Maalesef, Suriye İç Savaşı ve IŞ ID’in Irak’ın birçok kentini iş galinin ardından dış ticarete bir yavaş lama görülmüştür. Ancak, Suriye’ye bölgeden ihracat vizelerin kaldırılmasından önceki seviyesine geri dö nmese de tekrar toparlanmıştır. Irak’a ise bölgeden yapılan ihracat, savaş öncesi seviyelerine kadar dö nmüştür.

Bölgede yatırım teş vikleri dışında girişimciliğ e olumlu etki eden bir diğ er unsur ise KOSGEB eğitimleri ve Dicle Kalkınma Ajansı’nın (DİKA) sunduğ u desteklerdir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından verilen hibeler ile de son dönemde Süt ve Et Üreten iş letmeler, Süt İşleme Tesis i, Arıcılık, Tıbbi-Aromatik ve Süs Bitkisi Yetiştiriciliğ i, Yerel Ürünlerin İş lenmesi ve Kırsal turizm gibi alanlara destek sağ lanmıştır. Aynı zamanda Mardin’de tarıma bağı lı olarak kooperatifleş me ve tesisleş me için ç alışmalar yapılması da olumlu bir geliş medir.

2.2 İnsan Hakları

TRC3 illerinin genelinde kadınların eğitim durumu henüz istenilen düzeyde değildir. Bölgede okuma yazma bilmeyen kadın oranı %40’lar seviyesinden %20’lere gerilemiştir. Ancak bu oran bile Türkiye ortalaması olan %7,6’nın çok üzerindedir. Ö te yandan kadınların iş gücüne katılma oranı olarak TRC3 bölgesi tüm bölgeler arasında %11 oranı ile en son sıradadır. Bölgenin 2004’ten bu yana kadının iş gücüne katılım oranına göz attığımızda, 2004’te %16 olan seviyenin %3’lere kadar gerileyip tekrar toparlandığı görülmektedir. Bölgede kadınlar en fazla hizmetler sektöründe ç alışmakta, tarım ve sanayi ise onu izlemektedir.

Bölgede hanehalkı büyüklüğ ünün Ş ırnak’ta 7, diğ er üç ilde ise 6 kişı olması, genç nüfusun toplam nüfusa oranının %60’lar seviyesinde olması çocuk sayısında yüksekliğ e iş aret etmektedir. Bu durum kadının ç alışma hayatına katılımını zorlaşt ırmaktadır. Zira yapılan görüş melerde de çok çocuklu kadınların ç alışma hayatına katılmasının zor olduğ unun altı çizilmiştir. Özellikle evli olan kadınların ç alışmasına, bölgenin tümünde olmasa da kısmen olumsuz bakıldığı belirtilmektedir (Ç elik, 2015).

Bölgede maalesef kadının toplumsal yaş ama katılımı önünde tö re cinayetleri, hane iç i ş iddet ve kadın intiharları gibi ciddi toplumsal sorunlar mevcuttur (DİKA, TRC3 Bölge Planı 2011-2013, s. 61). Bu sorunların kaldırılabilmesi için bölgede özellikle eğitim seviyesinin artırılmasına yönelik ç alışmaların artırılması elzemdir.

Engellilerin istihdam edilme oranı, TRC3 bölgesinde de tıpkı Türkiye’nin genelinde olduğ u gibi çok kısıtlı olduğ u görülmektedir. Bölgede en az bir engeli olan nüfusun tüm nüfusa olan oranı da Türkiye ortalaması ile benzerlikler göstermektedir.

Bölgede mültecilerin çalışma hayatına pek entegre olmadıkları dile getirilmiştir. TRC3 bölgesine 1980'lerin sonu 1990'ların başında gelen Peşmergelerin iş hayatına katıldıklarında Türkiye vatandaşları ile aynı standart ve ücretle çalışıyor oldukları yapılan görüşmelerde de vurgulanmaktadır. Suriyeli mültecilerin ise bölgedeki istihdama kayıt dışı katıldığı ve bu durumun da işsizliği artıran nedenlerden biri olduğu ifade edilmektedir (Duran, 2015).

Nusaybin ve Midyat'ta bulunan iki resmi kampta Suriyeliler kalmakta, Batman'a ise Yezidiler yerleşmektedir. Mardin'deki kamplarda 2.300 Suriyeli sığınmacı olduğu, aynı zamanda kamp dışında bu şehre yerleşen 35.000 Suriyeli sığınmacı olduğu bilgisi de verilmektedir (AFAD, 2013).

2.3 Çalışma Koşulları

TRC3 bölgesinde genç nüfus oranı %61 ile çok yüksek bir seviyede olmasına karşılık, bölgede hem işgücüne katılım Türkiye'nin en düşük oranı olan %36,9 seviyesinde, hem de işsizlik Türkiye'nin en yüksek oranı olan %21,1 seviyesindedir. Bu durumun başlıca nedenlerinden biri bölgeden büyük şehirlere giden eğitilmiş ve nitelikli işgücüdür (DİKA, TRC3 Bölge Planı 2011-2013, s. 61).

1980 ve 90'lardaki çatışma döneminin ardından, bölgenin hızlı ve denetimsiz kentleşme süreci nedeniyle, sel, su baskını ve toprak kayması gibi riskler mevcuttur (DİKA, Bölge Planı 2011-2013, s.57). Ancak bölgede tarım ağırlıklı sanayi ve hizmet sektörlerinin yoğunluğu nedeniyle pek fazla iş kazasına rastlanmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bölgede zamanla OHSAS belgelerinin de yaygınlaşmaya başladığı dile getirilmiştir (Sasa, 2015).

Bölgenin genelinde, sendikalaşma oranları (%7,7-12,5 arası) Türkiye ortalamasına (%9,8) yakındır. TRC3 bölgesinde firmaların çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluştuğundan, özel sektörde sendikalaşmaya pek rastlanmadığı dile getirilmektedir. Sendikalaşmanın genel olarak kamuda yaygın olduğu düşünülmektedir.²¹

2.4 Çevre ve Sürdürülebilirlik

Hava kirlilik değerlerine göre bölge illeri farklı değerler sergilemektedir. Örneğin Mardin SO₂ ve partikül madde (PM₁₀) salınımında tüm iller arasında orta sıralarda yer alırken, Şırnak SO₂ anlamında en kirli ildir. Batman ve Siirt'in ise PM₁₀ salınımında en kirli iller arasında yer aldığı görülmektedir. Bölgede özellikle bu kadar yoğun olan hava kirliliği, ağır vasıta trafiğinden kaynaklanmaktadır (DİKA, TRC3 Bölge Planı 2011-2013, s. 46). Hava kirliliği, organik tarıma uygun olan bölgeyi sektör açısından da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ulaştırma altyapı çalışmalarının hızlıca hayata geçirilmesi gereklidir.

Bölgede köyden kente yaşanan göçler ve eğitim seviyesinin düşüklüğüne bağlı olarak kaçak enerji ve su kullanımı yapılmakta, aynı zamanda kalitesiz kömürün yakıt olarak kullanılmasına bağlı olarak yüksek hava kirliliği oluşmaktadır. Dolayısıyla bölgede meydana gelen çevre kirliliği doğal kaynakların sürdürülebilirliğine de zarar vermektedir. Çevre kirliliğinin, yaşanan sanayileşmeden çok, bilinçsiz kentleşmeden ileri geldiği ifade edilmektedir (DİKA, TRC3 Bölge Planı 2011-2013, s. 89).

TRC3 bölgesi illerinde toplam 5 tane organize sanayi bölgesi (OSB) bulunmaktadır (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, OSB Bilgi Sitesi). OSB'lerin atık su tesisleri bulunmakta ve aynı

21 *Hak-İş ve Türk-İş'in bölge illerinde yer aldığı sendikaların kamu ağırlıklı olduğu görülmektedir.*

zamanda belediye ile sözleşmeli olarak atık arıtımı gerçekleştirmektedirler. Bunun yanı sıra, Mardin OSB'nin bulunduğu alana 4.000 tane ağaç dikimi yapılmış ve çevrenin yeşillendirilmesi çalışmaları yapılmıştır. Çevrenin korunması açısından Mardin OSB, diğer sanayi bölgeleri için olumlu bir örnek teşkil etmektedir.

Bölgenin tarıma uygun toprakları ve ilaç kullanım düzeyinin düşüklüğü organik tarım yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Özellikle iyi tarım ve alternatif tarım uygulamalarının artırılması da çevreyi koruyacak sektörlerin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

2.5 Kurumsal Yönetim

TRC3 bölgesinde “kurumsal sosyal sorumluluk” konusunda büyük ve orta ölçekli firmalar henüz aktif değildir (DİKA, TRC3 Bölge Planı 2011-2013, s.147). Yapısal olarak bölgede yer alan firmaların büyük çoğunluğu küçük ölçeklidir. Haliyle küçük aile şirketlerinden oluşan bölgenin firma yapısında, kurumsal yönetimde aile anayasası ve stratejik yönetim gibi kavramların henüz var olmadığı dile getirilmektedir (Duyan, 2015).

Diğer taraftan, bölgede aynı sektörde yer alan firmaların bir araya gelme sıklığının da çok az olduğu görülmektedir. Aynı sektörde yer alan firmalar sorunlarının çözümü konusunda ortak hareket etmemektedirler (DİKA, TRC3 Bölge Planı 2011-2013, s.125). Bu nedenle ortaklık kültürünü artıracak çalışmalar, örneğin organize sanayi bölgelerinde bir araya gelen firmalar ve kooperatifleşmeler, bu konunun gelişmesinde faydalı olacaktır.

Bölgeden büyük şehirlere göç eden eğitimli ve nitelikli işgücü de TRC3'ün en önemli sorunlarından biridir. Özellikle ustalaşan işçiler ve ustaların eksikliği görüşmelerde dile getirilmiştir (Sasa, 2015). Bu nedenle ustalaşan elemanların ve eğitimli çalışanların da göç etmesi, firmaların kurumsallaşmasını geciktirmektedir. Bununla birlikte bölgede kentleşmenin ve yaşam kalitesinin zamanla artmasıyla birlikte, geri dönüşlerin de yaşanacağı düşünülmektedir.

2.6 Paydaş İlişkileri

Bölgede paydaş ilişkileri, sivil toplum, üniversite, kalkınma ajansları, büyük şirketler ve dış ticaret bağlantıları üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır.

Bölgede çok sayıda faal dernek bulunması, sivil toplumun canlılığına işaret etmektedir. 2014'te bir önceki yıla göre toplam faal dernek sayısı bölgede %17 oranında artmıştır. Ancak bölgede yapılan görüşmelerde faal dernek sayısındaki artışın bölgede sağlanan hibe desteklerinden faydalanmak istenilmesi ile de bağlantılı olduğu ifade edilmektedir (Duyan, 2015).

Bölgede iş dünyası sivil toplum kuruluşları adına 2013 yılında kurulan Dicle Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu (DİCLESİFED) önemli bir örnek teşkil etmektedir. DİCLESİFED'e bağlı bulunan iş dünyası dernekleri bölgede iş dünyasının faaliyetlerinin hareketlendiğine işaret etmektedir.

TRC3 bölgesinde, Mardin'de Artuklu ve diğer illerde kentlerin isimlerini taşıyan birer üniversite bulunmaktadır. Ancak bu dört ilde bulunan üniversitelerde henüz teknokent kurulmamıştır. Batman Üniversitesi'ne teknokent kurulmasının gündeme gelmesi ise sevindirici bir gelişmedir. Ancak bölgedeki üniversitelerin yeni kurulmuş olmaları dolayısıyla

henüz okul ve sektörler arasında işbirliği geliştirilememiştir (DİKA, TRC3 Bölge Planı 2011-2013, s.147). Üniversite ve sanayi işbirliğinin henüz geliştirilememiş olması iş insanları tarafından da dile getirilmektedir.

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), TRC3 bölgesinde hem hazırladığı yazılı çalışmalar ile hem de sağladığı hibe destekleri ile bölge paydaşları açısından önemli bir yerel aktördür. DİKA tarafından sağlanan desteklerle Girişimci Kadınlar Derneği, Şırnak Esnaf ve Sanatkarlar Odası girişimcilik eğitimleri, Şırnak Ticaret ve Sanayi Odası proje kapasitesi artırma eğitimi almıştır. DİKA aynı zamanda “Aile Sağlığı Eğitimi” ve “Gençlere Yaşam Koçluğu” gibi projelere verdiği desteklerle bölgede toplumsal yapının kalkınmasına da yardımcı olmuştur.

Bölgede Suriye ve Irak’a ihracat yapan firmalar çoğunlukla ISO belgelidir. Zira yapılan görüşmelerde de özellikle Irak’a giden gıda ve imalat sektörü ürünlerinde ISO belgesi arandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla, Irak’a yapılan ihracatın bölge firmalarının kurumsal kapasitesini artırıcı şekilde etkilediği görülmektedir.

2.7 Hayırseverlik

TRC3 bölgesinde de hayırseverlik faaliyetlerinin çok yaygın olduğu belirtilmektedir. Örneğin bu bölgede de diğer Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olduğu gibi dini yardımlar yapıldığı, eğitim için maddi desteğe ihtiyacı olan çocuklara burs verildiği ve muhtaç ailelere kira ve gıda yardımı sağlandığı dile getirilmektedir. Bölge aynı zamanda farklı din, dil ve kültür çeşitlilikleri ile de diğer bölgeler için bir timsaldir.

Bölgeden sivil toplum dernekleri, firmalar, iş insanları ve bölgeden göç edip buralı olan iş insanlarının da hayırseverlik yaptıkları görülmektedir. Örneğin Mardinli olup Ankara’da yaşayan Milangaz ve M-oil’in sahibi Süleyman Bölünmez, Mardin Artuklu Üniversitesi’ne iki fakülte açmış, bunun yanısıra 1.500 öğrenciye de eğitim bursu vermiştir.

TÜRKONFED üyesi bölge iş insanlarının da bölgedeki hayırseverlik faaliyetleri birer örnek niteliği taşımaktadır. DİCLESİFED Yönetim Kurulu Başkanı Nasır Duyan, Mardin’de Çakıl İlköğretim Okulu’na bilgisayar başışı yapmış, Tüfekçioğlu İlköğretim Okulu’nun tadilatı ve Abdulkadir Tutaşı İlköğretim Okulu’nun çevre duvarının yapılması konularında destekte bulunmuştur. TÜRKONFED Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Cizreli Tarkan Kadooğlu da Cizre’de birer okul ve hastane yaptırmıştır.

Mardin Organize Sanayi Bölgesi’nin ise, hem yurtiçinde hem de yurtdışında olan yardıma muhtaç kişilere her sene 50 ila 100 tır gıda yardımı yaptıkları belirtilmektedir (Duyan, 2015). Buraya Suriye İç Savaşı ve Kobani ile Şengal’in işgali nedeniyle gelen kişilere de belediye, valilik, AFAD ve STK’ların işbirliği yaparak kamplar kurduğu ve yardım sağlandığı da görülmektedir. Özetle bölgede yaygın olan hayırseverlik faaliyetlerinin, henüz bir firma stratejisi dahilinde yapılmadığı anlaşılmaktadır. Firmaların, gerçekleştirdikleri yardım faaliyetlerini belirli bir strateji dahilinde gerçekleştirmeleri kurumsal kapasitelerini güçlendirecektir.

3. Ek/Görüşme Listesi

Abdulnasır Duyan, Dicle Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu Yönetim Kurulu Başkanı
Elçin Demirel, Dicle Kalkınma Ajansı Araştırma, Strateji Geliştirme ve Programlama Birimi Uzmanı
Çetin Sasa, Mardin Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri
Gümar Budak, Mardin Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
Mehmet Çelik, Mardin Gazeteciler Cemiyeti Başkanı
Mehmet Derviş Düzgören, Dicle Sanayi ve İş Dünyası Federasyonu Genel Sekreteri
Selim Duran, Dicle Kalkınma Ajansı Mardin Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü
Yusuf Yazar, Mardin Makine Mühendisleri Odası, Yetkili Makine Mühendisi

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde (TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt, TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari, TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır, TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) görünüm raporları temelde iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk kısımda bölgelerin genel ekonomik sosyal görünümüne ilişkin kısa bir bilgi verilmektedir. İkinci kısımda ise her bir bölgenin KSS görünümü oluşturulmaya çalışılmıştır. KSS değerlendirmesi yapmak için Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi baz alınmıştır. 7 ana başlıktan oluşan ikinci kısmın hazırlanmasında Bakanlıklar, TÜİK, kalkınma ajansları ve birçok kurumun yayınladığı istatistik ve verilerin yanı sıra, çok sayıda iş insanı, kamu görevlisi, STK yetkilisi ile de görüşülmüştür.

İpek yolu, baharat yolu, kürk yolu gibi tarihi yolların Anadolu'ya açılış kapısı niteliğindeki TRA1 bölgesi, eski önemini yitirse de hala bölge müdürlüklerinin yer alması hasebiyle önemli bir merkez konumundadır. Ancak, bölgede girişimcilik kültürünün ve işletmelerin kurumsal kapasitesinin yeterince gelişemediği görülmektedir. Nitelikli eleman göçünün yaşandığı bölgede nitelikli eleman yetiştirilememesi de bölgenin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesindeki engellerden biri olarak görülmektedir. Bu kapsamda bölgedeki üniversitelerin çokluğu da göz önüne alınarak bölge genelinde girişimciliği teşvik eden bir yatırım ortamı yaratmak, uluslararası düzeyde rekabet edebilecek ölçüde firmaların gelişmesi için ortaklık kültürünün geliştirilmesi gereklidir.

TRA2 bölgesinin sosyo ekonomik durumu ülke ortalamasının altında seyretmektedir. Bu duruma paralel olarak firmaların kurumsal kapasite seviyeleri de arzu edilen seviyeden uzaktır. Bölgede kurumsal yönetim ilkelerinin canlandırılması, kadının tarımdışı istihdamda desteklenmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, nitelikli elemanların bölgeden göç etmesinin önüne geçilmesi gereklidir. Bölgede ulusal ve uluslararası firmaların yatırımlarıyla kısmen bir canlanma olsa dahi yetersizdir. Yatırım ortamını ve girişimcilik seviyesini canlandırmak, bu bölge için elzem görülmektedir. Özellikle soğuk ve sert geçen iklim koşullarına karşılık yatırım ve girişimi canlandırıcı faaliyetlerin yanı sıra, bölgede nitelikli eleman göçünün de önüne geçilmesi gereklidir.

TRB1 bölgesinde sosyo ekonomik göstergeler birtakım sorunlara işaret etse dahi, istihdam ve eğitim verileri ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Bölge illeri kendi içinde girişim ve yatırım ortamı bağlamında farklılıklar göstermektedir. Malatya ve Elazığ'da ihracat yapan firmalar mevcut, ISO standartlarına uyum gösteren firmalar nispeten daha yüksektir. Tunceli ve Bingöl'de ise maalesef girişimcilik seviyesi istenilen düzeyde değildir. Diğer yandan Tunceli, kadın hakları bakımından son derece ileri, doğayla uyumlu üretim ve hizmetler sunulabilecek kentlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, çevreye uyumlu, KSS ilkelerini gözetten bir firma anlayışıyla yeni pazarlara açılmak, yatırımları bu bölgeye çekmek daha mümkün görülmektedir.

TRB2 bölgesi gayri safi katma değer açısından 26 bölge içinde en son sırada yer almaktadır. Gelir seviyesinin düşüklüğü ve kayıtdışı seviyesinin yüksekliği firmaların kurumsallaşmasının önünde bir engel oluşturmaktadır. Çevre ve sürdürülebilirlik bağlamında sıkıntılar olmakla birlikte güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları açısından bölge avantajlara sahiptir. Bölgede girişim seviyesi bakımından son yıllarda öne çıkan en önemli gelişmelerden biri ise 2011 Ekim ayında büyük kayıplar verilmesine yol açan Van depremidir. Firmaların afet yönetimine yönelik özel uygulamaları olmasa dahi afetin olası etkileri üzerinde bilinci kısmen artmıştır. Ancak, bunu bir firma stratejisi olarak gördükleri söylenememektedir.

TRC2 bölgesi illeri nüfus bakımından ülkenin dokuzuncu ve onuncu büyük illeri olması nedeniyle dikkat çekmektedir. Sosyo-ekonomik göstergeler, özellikle istihdam verileri, bölgede önemli sorunlara işaret etse dahi, iller jeopolitik bakımdan kritik bir konumdadır. Bu bölgede de kayıtdışılık yüksek, firmaların kurumsal kapasiteleri arzu edilen seviyeye uzaktır. Ancak Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin büyükşehir olması, Irak ve Suriye ile komşu olması bölgeyi yatırım ve ticaret bağlantıları açısından önemli kılmaktadır. Bölgede ticari faaliyeti canlandırıcı, kalite standartlarına önem veren bir firma yapılanması, ulusal ve uluslararası firma ortaklıklarının önünü açacaktır. Ayrıca, tarımdışı ve kayıtlı kadın istihdamının artırılması firmaların ve dolayısıyla bölgenin daha çok kalkınmasında etkili olacaktır.

TRC3 bölgesi hem kültürel zenginlikleri hem de Ortadoğu'ya açılan sınır kapıları ile farklı bir kentsel doku sergilemektedir. Ancak bu olumlu niteliklerine karşın bölgenin sosyo-ekonomik göstergeleri Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bölgede işgücüne katılım çok düşük olmakla birlikte, bölgenin nitelikli ve eğitilmiş nüfusu da büyük şehirlere göç etmektedir. Son dönemde yatırımların sanayiye dönüşmesinin hızlandığı bölgede, nitelikli ve eğitilmiş nüfusu burada tutacak kentsel dönüşümün hızla tamamlanması gereklidir. Bunun dışında, bölgede eğitim seviyesinin artırılarak kadın nüfusunun da işgücüne katılımının önünün açılması elzemdir.

Yatırım ortamı açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yapılan bütün görüşmelerde öne çıkan en önemli hususlardan biri ise barış sürecinin önemine yapılan vurgudur. Yatırım ortamının gelişmesi için, toplumsal barışın sağlanması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır.

RESULTS AND RECOMMENDATIONS

Corporate social responsibility (CSR) outlook reports in the Eastern and Southeastern Anatolian regions (TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt, TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari, TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır, TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) consist of two main sections. The first part contains brief information about the general socio-economic outlook of the regions. The second part attempts to map CSR capacity/activities of the companies in each region. The evaluation of CSR activities has been based on the principles reflected in United Nations Global Compact. The second part of the research consists of 7 sub-sections entailing data and information gathered from Ministries, Turkish Statistical Institute, development agencies and other organizations working on regional development, as well as through interviews conducted with representatives from civil society organizations, private and public sector.

Even though it had lost its importance as the passageway to key trade routes like Silk Road, Spice Road and fur trade road in Anatolia, TRA1 region is still an important hub where the regional directorates are located. However, the entrepreneurial culture and organizational capacity of the firms remain highly limited. The emigration of the skilled workforce is among the important factors that hamper the corporate capacity of the firms in the region. In order to increase the competitiveness of the companies on international level, a comprehensive regional development strategy needs to be established. The high number of the universities can be leveraged to promote the entrepreneurial culture. Programs and initiatives to boost investments in the innovative companies and to build new partnership models between the companies are essential for the improvements in the organizational capacity of the firms.

Socio-economic situation in TRA2 region is below the national average. In line, the corporate capacity of the firms in the region is not at the desired level. The reinforcement of corporate governance principles, supporting women participation in non-agricultural wage employment, improving working conditions and preventing the emigration of the skilled workforce are among the most urgent issues that need to be addressed. The domestic and foreign investment remained insufficient to support a full-fledged economic development in the region, mostly because of its tough climate and physical conditions. Therefore, the actions that aim for the improvement of the investment climate and promotion of entrepreneurial culture are essential for the economic development.

Even though the socio-economic indicators suggest some problems, the employment and education levels are above the national average in the TRB1 region. However, there are significant gaps between cities in this region in regard to entrepreneurship capacity and investment environment. In Malatya and Elazığ, the number of exporting companies and the companies that have adapted ISO standards are relatively high. The level of entrepreneurial activities in Tunceli and Bingöl is far from satisfactory. On the other hand, Tunceli is a city where women's rights are well respected. Moreover, some companies operating in this city offer eco-friendly goods and services. Therefore, there is an economic rationale to support these companies, and to encourage other firms in the city to design environmentally-friendly processes, as well as products and services in line with CSR principles. This can, in turn, improve companies' ability to reach new markets and new sources of finance.

TRB2 region comes last within the 26 regions in relation to Gross Value Added (GVA). The low income levels and unregistered work hampers institutionalization process of the companies. Along with issues in this region with respect to environment and sustainability also come advantages such as renewable energy sources like solar energy. Another factor that needs to be taken into account while assessing the organizational capacity of the companies is the earthquake that took place in October 2011 that caused high death toll and significant economic losses. Although the companies operating in the region do not have a corporate strategy for disaster management and business recovery, the general awareness towards the subject has increased.

The ninth and tenth most populated cities in the nation are located in the TRC2 region. Socio-economic indicators, especially employment data imply some severe problems in this region. However, the geopolitical position of the region, especially in the light of the recent developments in Syria and Iraq, needs to be considered within this framework. High rate of unregistered work constitutes an important problem and affects the corporate capacity of the firms negatively. However, the cities of Diyarbakır and Şanlıurfa being metropolians, and neighbors to Iraq and Syria, make the region an important hub for investors and trade connections. The measures that would support companies to prioritize quality improvements and to boost commercial activity in the region can catalyze the emergence of national and international corporate partnership opportunities. Furthermore, tackling unregistered work and increasing women participation in non-agricultural wage employment will support the development of the local firms, and thus the region.

With its rich cultural heritage and its borders to Middle Eastern countries, TRC3 has a unique urban character. Despite these positive factors, however, the socio-economic index show the region is falling behind the national average in key indicators. Participation to labor force remains very low and the emigration of the skilled workforce constitutes a serious problem. In order to retain talents and skilled workforce in the region, urban transformation process needs to be completed rapidly. It is also crucial to increase the general education level and the women participation in workforce for the development of the region.

The importance of the peace process has been emphasized as one of the most important issues during meetings about the investment environment in the East and Southeastern Anatolian region. Likewise, it has been reiterated that social peace must be achieved in order to improve the investment climate in the region.

KAYNAKÇA

- Açık, Y., (23.12.2014), Feride Doğan ve Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- Aktar, R., (21 Ocak 2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- AFAD, 2014, "Müdahale, İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi"
- AFAD, 2015, Barınma Merkezlerinde Son Durum
- AFAD, 2013, Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar
- Akbaş, M., (15.01.2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- Alpaslan, S., (16.01.2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- Bakırcı K., Karadeniz O., Yılmaz H. H., Lewis E. N., Durmaz N., 2014, "İş Dünyasında Kadın" Cilt 2, TÜRKONFED
- Bayram, S., (21 Ocak 2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/06/140613_isid_ihracat 25 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, OSB Bilgi Sitesi, <https://osbbs.sanayi.gov.tr/search.aspx>, 06.02.2015 tarihinde alınmıştır.
- Coca Cola Hayata Artı Vakfı, <http://www.hayataarti.org/cevre.html> 25 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014, http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/2014_isciuyesayi, 05.02.2015 tarihinde alınmıştır.
- Çelik, M., (20 Ocak 2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- Çomaklı, Z., 09.03.2015, Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- Deaconu, A., Radu, C. and Puia, R., 2011, "Education – Multiplier of the Effects Caused by the Initiatives of Corporate Social Responsibility" Management & Marketing Challenges for the Knowledge Society, Vol. 6, No. 1, pp. 111-122
- Demirci, E.Y, (2014, 29.12), Zühal Özbay Daş röportaj yapan
- Demirdilek, H., & Şener, Ü. (2014). 81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi. TEPAV, Ankara
- Dinçer, B., Özaslan, M., and Kavasoğlu, T., 2003" İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması", DPT Yayın no: 2671

Dicle Kalkınma Ajansı, TRC3 Bölge Planı (2011-2013), 2011

Dicle Kalkınma Ajansı, TRC3 Mevcut Durum Analizi, 2011

Diyadinnet gazetesi, <http://www.diyadinnet.com/HABER-95915-i%C5%9Fkur-ardahan-da-1000-ki%C5%9Fiye-i%C5%9F-imkan%C4%B1-sa%C4%9Flayacak>, 28 Şubat 2012 tarihinde alındı

Diyadin Jeotermal, <http://diyadinjeotermal.com/musteri-hizmetleri/diyadin-jeotermal/>, 28.02.2015 tarihinde alınmıştır.

Doğan Haber Ajansı, http://www.dha.com.tr/fg-tekstil-igdirdan-dunyaya-acilacak_485325.html, 28.02.2015 tarihinde alınmıştır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2011, TRB2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2011, TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi Coğrafi Konum ve İklim

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014, TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Plan Taslağı

Duran, S., (20 Ocak 2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan

Duyan, A., (20 Ocak 2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan

Elektrik Mühendisleri Odası, http://www.emo.org.tr/ekler/20b20863d803c87_ek.pdf, 06.03.2015 tarihinde alındı.

Erbay, M., ile röportaj, 2015, Abori Dergisi, Şubat sayısı

Erzincan Valiliği, http://www.erzincan.gov.tr/default_B0.aspx?id=644, 06.03 2015 tarihinde alınmıştır.

Erzurum Girişimci Kadınlar Derneği, Kadın Sohbet Evi Projesi

European Commission, 2011, Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, A Renewed EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility

Fırat Kalkınma Ajansı, Temmuz 2013, 2014-2023 TRB1 Bölge Planı Mevcut Durum Analizi

Genç, A, (16.01.2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013 Organik Tarım İstatistikleri

Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2008-2012), Mayıs 2008

Hak İş Konfederasyonu, http://www.hakis.org.tr/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=47, 05.02.2015 tarihinde alınmıştır.

Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19895566.asp>, 06.03.2015 tarihinde alınmıştır.

İlhan, B., (23.12.2014), Feride Doğan ve Zühal Özbay Daş röportaj yapan

İzmen, Ü., 2014, "Bölgesel Kalkınmada Yerel Dinamikler: Tunceli Modeli ve 2023 Senaryoları", TÜRKONFED

Kapu, H., (15.01.2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014-2023 Bölge Planı, Temmuz 2013

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014-2023 Bölge Planı, Analiz ve Genel Değerlendirme, Temmuz 2013

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014-2023 Bölge Planı, Mevcut Durum Analizi, Temmuz 2013

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014, Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planı, Mevcut Durum Analizi, 2014-2023

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014, Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planı, 2014-2023

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014, 2014 Yılı Ajans Ara Faaliyet Raporu

Mayda, M., (21 Ocak 2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan

Sabah Gazetesi, http://www.sabah.com.tr/pazar/2010/02/07/bu_organik_ekmegin_anlami_baska, 28.02.2015 tarihinde alınmıştır.

Sasa, Ç., (20 Ocak 2015), Zühal Özbay Daş röportaj yapan

Serhat Kalkınma Ajansı, 2010, TRA2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Serhat Kalkınma Ajansı, 2014, TRA2 2014-2023 TRA2 Taslak Bölge Planı

Serhat Kalkınma Ajansı, İşgücü Piyasası Araştırması

Serhat Kalkınma Ajansı, TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili Araştırması

Subaşıoğlu, F., 2008. Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma. Bilgi Dünyası 2008, 9 (2): 399 – 430.

Tarım ve Kalkınmayı Destekleme Kurumu, <http://mardin.tkd.gov.tr/Duyuru.aspx?Id=9975> 9 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012, Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu, Yayın no. 14

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014, Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu, Yayın no. 23

T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, 2013. İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, (SEGE,2011), Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Destek Programı, SODES Tanıtım Kitabı, 2013, Ankara.

TEPAV, 2011, Turkcell Global Bilgi Erzurum Çağrı Merkezi: Erzurum Etki Değerlendirme Çalışması

TÜİK, 2013. "Adrese Dayalı, Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları", Ankara

TÜİK, 2011. "Nüfus ve Konut Araştırması", Ankara

TÜİK, 2013. "Seçilmiş Göstergelerle Bayburt 2013"

Türkiye Demiryolu İşçileri Sendikası, 2012, Demiryol-iş Tarihi, 1952-2012

Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu, <http://www.turkis.org.tr/II-Temsilcilikleri-krm86>, 05.02.2015 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği, <http://kssd.org/>

UNDP, 2008, Turkey Corporate Social Responsibility Baseline Report

United Nations Global Compact, <https://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>, 04.02.2015 tarihinde alınmıştır.

Yeni Gün gazetesi, <http://www.erkurumyenigun.com/erkurum39-da-suriyeli-yok-4010h.htm>, 06.03.2015 tarihinde alınmıştır.

Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası

Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E., Özsan, M.E, 2012. "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye" Cilt 1: Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz, TÜRKONFED

Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E., Özsan, M.E., 2013. "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye" Cilt 2: Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz, TÜRKONFED

GÖRÜŞME SORULARI

Cevaplar hiç yok, çok az, az, orta yüksek, çok yüksek formatına göre ayarlanmıştır. Yüz yüze görüşmelerde elde edilen bilgiler bu şemaya göre oluşturulacaktır. Böylelikle bu format bölgeler arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmada analizi kolaylaştıracaktır.

1. Sosyal sorumluluk denilince sizin aklınıza neler geliyor? Sizce ilinizde bölgenizde sosyal sorumluluk faaliyetleri nelerdir?

2. İlinizde girişimcilik ne düzeydedir? Inovasyonu teşvik eden bir mekanizma var mı?

3. İnsan hakları

- Engellilerin bölgedeki iş hayatındaki rolü nedir?
- Kadınların iş hayatına katılımı yönünde engeller var mıdır? Kreş vs. bu kapsamda değerlendirilebilir mi?
- Kadın yönetici bölgede ne sıklıkla bulunmaktadır?
- Mültecilerin çalışma koşulları bölgede nasıldır, bir ayrımcılık söz konusu mudur?
- Farklı etnik kökenden veya dinden gelen kişiler işe girişte ya da iş kurmada engellerle karşılaşmakta mıdır? Sizce ne sıklıkla?

4. Çalışma koşulları

- Bölgenizdeki çalışanların çoğu sigortalı mı çalışıyor, kayıtdışı durumu nasıl?
- Bölgenizdeki işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği ilkelerine ne kadar uyuluyor?
 - İş kazaları burada sıklıkla görülüyor mu?
 - İş hastalıkları sorunu var mı?
- Sendikalar bölgenizde güçlü mü?
- Çalışanlara eğitim veriliyor mu?
- Afetten korunmaya yönelik bölgenizdeki şirketlerin faaliyetleri var mıdır, varsa ne tür faaliyetler ön plandadır?

5. Çevre ve sürdürülebilirlik

- Bölge'de faaliyet gösteren şirketlerin operasyonlarından kaynaklı çevresel etkiler nedir? Sizce çevre, doğa, doğal kaynaklar verimli ve tasarruflu bir şekilde kullanılıyor mu?
- Kamu politikaları, kanunlar, denetimlerinden kaynaklı faaliyetler dışında iyileştirme faaliyetleri, çevre temelli halihazırda uygulamalar, projeler, ileriye dönük hedefler var mıdır? Örnek; (yenilenebilir enerji, organik tarım, yeni teknolojiler, enerji verimliliği, akıllı bina vb.)
- Çevre konusuyla ilgili hangi aktörler aktif, neler yapıyorlar? (özel sektör, sivil toplum kuruluşu, kamu)
- Özel sektörün bu konudaki sorumluluğu bu bölge/il için sizce ne olmalıdır? (ISO standartları, ihracat yapan firmaların müşterileri tarafından zorunlu istenilen uygulamalar)

6. Kurumsal yönetim

- Bölgenizde ağırlıklı olarak şahıs şirketleri mi aile şirketleri mi yaygın?
- Bölgenizde ağırlıklı olarak şirket yönetimlerinde profesyonel yöneticiler mi yer alıyor?
- Bölgenizdeki şirketlerde ağırlıklı olarak yönetim kurulları aktif çalışıyor mu?
- Bölgenizdeki şirketler ağırlıklı olarak denetime açık mı?
- Bölgenizdeki şirketler ağırlıklı olarak faaliyetlerini yayınlıyorlar mı?
- Sizce bölgelerdeki şirketlerin vizyon ve misyonları belirgin mi?

7. Paydaş ilişkileri

- Bölgenizdeki tüketicilerin taleplerinde çevre duyarlılığı vb. gibi konular etkili midir?
- Tedarikçilerle kurulan ilişkide sürdürülebilirlik esas mıdır? Büyük şirketler ve tedarikçileri arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Bölgenizde büyük şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri var mıdır?
- Bölgenizde üniversite-sanayi işbirliği ne düzeydedir?
- Bölgenizde kamu-sivil toplum-özel sektör işbirliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Bölgenizde büyük yatırım var mı?

8. Hayırseverlik

- Bölgenizdeki şirketler eğitim bursları veriyor mu?
- Bölgenizdeki şirketler okul ya da cami yaptırmaya gibi faaliyetlere destek veriyorlar mı?
- Bölgenizdeki şirketlerin spor ya da kültür merkezi açma faaliyetleri var mıdır?
- Bölgenizde gerçekleşen bir afet sonrası bölge şirketlerinin afetin etkisini azaltıcı hayırseverlik faaliyetleri var mıdır? (Barınak vs.)
- Bölgenizde devam eden bir çatışma ortamı varsa o ortamın yaralarını saracak şekilde sosyal sorumluluk projeleri var mıdır?
- Bölgenizde mültecilerin sorunlarını azaltacak şekilde tasarlanmış sosyal sorumluluk projeleri var mıdır?
- Kadın ve çocukların toplumsal hayatının geliştirilmesi için tasarlanmış sosyal sorumluluk projeleri var mıdır?

Tablo 1 Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Sosyoekonomik Göstergeler iller	Nüfus (2014)	Net göç hızı (2012-2013) (binde)	Kentleşme oranı	Hanehalkı büyüklüğü (2014)	Ortaöğretim okullaşma oranı, % (2013-2014)	Faaliyetli nüfus (2014)	SEGE-2011 sırası	Cinsiyet eşitliği endeksi sırası, 2012	En az bir engeli olan nüfusun toplam nüfusa oranı (%), 2011
TR1	1,067,560	-	63.4	-	-	1,426	-	-	-
Erzurum	763,320	-21.42	65.5	4.2	64.2	900	59	50	7.4
Erzincan	223,633	-1.01	59.4	3.2	86.1	349	45	37	12.4
Bayburt	80,607	1.46	53.5	3.6	85.8	177	64	58	7.4
TR2	1,138,766	-	48.8	-	-	1,023	-	-	-
Ağrı	549,435	-24.6	53.0	5.9	42.7	316	79	81	8.7
Kars	296,466	-23.1	43.1	4.4	58.3	295	68	76	8.7
Iğdır	192,056	-15.1	53.3	4.6	64.6	256	69	35	7.2
Ardahan	100,809	-22.9	35.2	3.8	75.9	156	71	67	7.8
TRB1	1,690,843	-	67.6	-	-	2,039	-	-	-
Malatya	769,544	-9.55	66.2	3.8	85.0	988	42	28	9.7
Elazığ	568,753	0.23	74.5	3.7	82.8	652	39	42	8.0
Bingöl	266,019	0.11	57.2	4.4	64.6	276	72	61	8.4
Tunceli	86,527	33.88	66.9	2.9	81.5	123	58	2	11.4
TRB2	2,111,068	-	50.0	-	-	1,820	-	-	-
Van	1,085,542	-5.95	52.2	5.8	46.4	839	75	64	5.2
Muş	411,216	-21.9	37.4	6.0	42.4	313	81	74	4.3
Bitlis	338,023	-14.3	54.2	5.5	53.1	471	76	80	7.7
Hakkari	276,287	-8.3	55.8	6.6	59.3	197	80	48	7.3
TRC2	3,480,715	-	63.5	-	-	2,093	-	-	-
Şanlıurfa	1,845,667	-7.76	55.4	6.1	43.7	972	73	72	6.7
Diyarbakır	1,635,048	-7.74	72.6	5.4	55.2	1,121	67	33	8.3
TRC3	2,153,921	-	64.6	-	-	1,366	-	-	-
Mardin	788,996	-8.85	59.3	5.9	58.5	522	74	57	6.8
Batman	557,593	-2.54	74.7	6.1	62.9	377	70	52	5.6
Şırnak	488,966	-1.52	64.0	7.3	57.8	220	78	56	7.4
Siirt	318,366	-7.84	61.7	6.0	54.0	247	77	77	6.3
Türkiye	77,695,904	-	77.3	3.6	76.7	104,211	-	-	6.9

Kaynak: TÜİK, İşleri Bakanlığı Dernekler Müdürlüğü, Kalkınma Bakanlığı, TEPAV 81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi

Tablo 2 Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Sosyoekonomik Göstergeler iller	Kişi başı gayrisafi katma değer, dolar (2011)	İşgücüne katılım oranı, % (2013)	İşsizlik oranı, % (2013)	Yeşil kartlı kişinin toplam nüfusa oranı, % (2013)	Kurulan şirket sayısının bir önceki yıla göre değişimi, % (2013-2014)	İhracat, milyon dolar, 2014	Toplam dış ticaret, milyon dolar, 2014
TRA1	5,901	50.3	6.6	20.4	192	40.4	99.9
Erzurum	-	50.0	6.6	23.8	135	33.0	71.7
Erzincan	-	51.1	6.7	10.2	44	6.1	24.2
Bayburt	-	51.3	6.2	15.5	13	1.2	4.0
TRA2	4,001	58.3	6.7	36.0	149	207.5	293.2
Ağrı	-	57.1	6.8	43.2	67	82.6	148.2
Kars	-	59.5	6.6	28.2	23	0.4	3.8
Iğdır	-	58.6	6.9	34.0	46	123.2	140.1
Ardahan	-	62.8	5.8	23.7	13	1.2	1.2
TRB1	5,820	53.6	7.7	15.8	592	553.9	665.8
Malatya	-	54.1	7.8	14.1	236	309.8	392.8
Elazığ	-	53.1	7.8	11.6	251	235.2	262.9
Bingöl	-	54.6	7.0	29.6	87	8.5	9.8
Tunceli	-	54.0	8.1	16.7	18	0.3	0.4
TRB2	3,515	46.0	10.6	33.3	420	432.2	553.7
Van	-	46.2	10.3	33.6	227	33.4	77.2
Muş	-	46.0	10.4	30.0	93	4.8	6.5
Bitlis	-	46.5	10.6	31.7	62	4.6	7.9
Hakkari	-	45.2	11.7	38.2	38	389.4	462.1
TRC2	4,282	37.9	17.5	31.6	1,353	562.3	932.9
Şanlıurfa	-	38.7	16.3	31.6	737	249.5	504.5
Diyarbakır	-	37.2	18.7	31.6	616	312.9	428.4
TRC3	4,689	36.9	21.1	30.2	797	1,674.0	1,930.7
Mardin	-	37.4	20.6	29.7	339	931.9	1,103.5
Batman	-	36.2	23.4	26.9	203	46.7	81.1
Şırnak	-	37.6	20.1	37.0	169	693.9	729.5
Silirt	-	37.5	20.5	27.2	86	1.5	16.6
Türkiye	9,244	50.8	9.7	9.9	57,710	157,715	399,939

Kaynak: TÜİK, Sosyal Güvenlik Kurumu, TOBB

ISBN: 978-605-64879-4-1